

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Monikos Kerpytės
V kurso, civilinės ir verslo teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Vaikų išlaikymo prievolės ypatumai esant tarptautiniam elementui: taikytinos
teisės ir proceso aspektai**

**Peculiarities of Obligation of Child Support in the Presence of an International Element:
Applicable Law and Procedural Aspects**

Vadovas: prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas

Recenzentas: lekt. dr. Saulius Aviža

Vilnius

2021

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojama, ar Lietuvos teismai tinkamai nustato su vaiko išlaikymo prievole susijusios bylos, turinčios užsienio (tarptautinį) elementą, teisingumą bei taikytiną teisę. Pateikiama Lietuvos teismų praktikos analizė, kokios (jei) yra esminės Lietuvos teismų daromos klaidos, šių klaidų sprendimo būdai, siekiant ateityje užtikrinti tinkamą tokių ginčų sprendimą.

Pagrindiniai žodžiai: mišri šeima, vaiko išlaikymo prievolė, jurisdikcija, taikytina teisė, klaidos, Lietuvos teismai.

The thesis analyses whether the Lithuanian courts make mistakes while determining which country's court has jurisdiction to resolve the international family law dispute regarding the obligation of child support, which country's law applies in such case, what are the ways of resolving these errors.

Keywords: mixed family, obligation of child support, jurisdiction, applicable law, mistakes, the Lithuanian courts.

TURINYS

IŽANGA	3
1. BYLŲ, KYLANČIŲ IŠ VAIKŲ IŠLAIKYMO PRIEVOLIŲ, TEISMINGUMO PROBLEMATIKA	8
1.1. Tarptautinis elementas šeimos teisiniuose santykiuose	9
1.1.1. Tarptautinio elemento samprata	9
1.1.2. Nacionalinės teisės nepakankamumas byloje egzistuojant tarptautiniam elementui	10
1.2. Tarptautinio civilinio proceso samprata	12
1.2.1. ES civilinis procesas	13
1.2.2. Tarptautinis civilinis procesas	42
1.3. Problemos, susijusios su tarptautiniu teisingumu	44
2. BYLŲ, KYLANČIŲ IŠ VAIKŲ IŠLAIKYMO PRIEVOLIŲ, TAIKYTINOS TEISĖS PROBLEMATIKA	42
2.1. Taikytinos teisės klausimai Europos Sąjungos reglamentavime	47
2.1.1. Hagos protokolo bendrosios taisyklės dėl taikytinos teisės	49
2.1.2. Hagos protokolo specialios taisyklės dėl taikytinos teisės vaikų išlaikymo bylose	50
2.1.3. Lietuvos teismų praktikos klaidos, taikant Hagos protokolo taikytinos teisės taisykles vaikų išlaikymo bylose	51
2.1.4. Taikytinos teisės pasirinkimas	53
2.2. Taikytinos teisės klausimai dvišalėse sutartyse dėl teisinės pagalbos	53
3. GINČŲ DĖL VAIKŲ IŠLAIKYMO PRIEVOLĖS JURISDIKCIJOS BEI TAIKYTINOS TEISĖS NUSTATYMAS, KAI BYLA SUSIJUSI SU JUNGTINE KARALYSTE	49
IŠVADOS	59
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	62
SANTRAUKA	63
SUMMARY	64

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas. Vadovaujantis Infolex teismų praktikos paieška, per 2020 metus Lietuvos apylinkės bei apygardos teismai išnagrinėjo 1405 civilines bylas, kurios buvo susijusios su užsienio valstybe. Tuo tarpu 2019 metais išnagrinėtų tokių bylų buvo šiek tiek daugiau - 1442, o 2018 metais mažiau - 1284 (Infolex, 2018-2020). Darytina išvada, jog per pastaruosius trejus metus atlikta bylų, turinčių tarptautinį elementą, duombazėje patikra nerodo itin drastiško augimo ir smarkiai padidėjusio prašymų Lietuvos teismams teikimo. Atsižvelgiant į tai, jog tokių bylų tai daugėja, tai mažėja, konstatuotina, jog tarptautinių ginčų ir dėl jų teikiamų ieškinių bei prašymų Lietuvos teismams skaičius išlieka stabilus ir, atitinkamai, tokių ginčų sprendimas Lietuvos teismuose šiandien išlieka aktualus. Tokią išvadą vienareikšmiškai lemia Europos Sąjungoje (toliau - **ES**), kaip vidaus sienų neturinčioje erdvėje, egzistuojantis laisvas asmenų judėjimas. Tai viena iš pamatinių ES piliečiams suteikiamų laisvių, įtvirtinta ES sutartyje, Sutartyje dėl ES veikimo, ES pagrindinių teisių chartijoje. Spartėjant globalizacijos procesams, asmenys nuolatos naudojami šia ES suteikta laisve, kuria užtikrinamas laisvas asmenų judėjimas ES valstybėse narėse (toliau - **VN**), laisvas įsikūrimas kitoje ES VN tiek gyvenimo joje, tiek darbo joje tikslais (Europos Parlamento ir Tarybos direktyva..., 2014). Atitinkamai, intensyvi ES VN piliečių bei ne ES VN piliečių, bet joje nuolatos gyvenančių asmenų, migracija lemia tai, jog akivaizdžiai daugėja užsienyje sudaromų santuokų tarp skirtingų ES VN piliečių arba tarp ES VN piliečio ar piliетės ir ne ES VN piliečio ar piliетės (Beaumont et al, 2014). Pastebėtina, jog vadovaujantis Europos migracijos tinklo statistika, per 2019 metus 35 procentai visų emigravusių Lietuvos piliečių emigravo į Jungtinę Karalystę (Europos migracijos tinklas, 2020). Ir nors šalys, į kurias emigruoja lietuviai, keičiasi, didelis emigracijos iš Lietuvos skaičius išlieka (Blažytė, 2020). Be vis didėjančio sudaromų mišrių santuokų skaičiaus, didėja ir vaikų, gimusių mišrioje šeimoje - tiek tėvams susituokus, tiek jiems nesusituokus - skaičius (Stalford, 2003). Antrasis lemiamas kasmetinio mišrių santuokų ir vaikų, gimstančių skirtingų valstybių piliečių šeimose, skaičiaus didėjimo faktorius be abejonių yra išpopuliarėjęs ir nuo kasdieninio gyvenimo jau nebeatsiejamas socialinių tinklų bei, siekiant susipažinti su naujais žmonėmis, ieškant romantinio partnerio, pažinčių portalų naudojimas. Šiandien socialinių tinklų dėka žmonės susipažįsta ir ima bendrauti internetu, nepaisant to, jog gyvena skirtingose pasaulio pusėse. Galiausiai nusprendę kurti bendrą ateitį vienoje iš pasaulio valstybių apsigyvena kartu. Pažymėtinas ir kitas socialinis

reiškiny - XXI amžiuje kaip niekad gausu porų, tiek susituokusių, tiek nesusituokusių, turinčių vaikų, kurios dėl darbų pobūdžio visą laiką gyvena skirtingose valstybėse, neturi bendros gyvenamosios vietos, nes jų bendravimas paremtas tik bendravimu per atstumą socialiniais tinklais ir retais susitikimais (Maguire, 2019). Atsižvelgiant į tai, natūralu, jog kai minėti asmenys nebeveda bendro šeimos ūkio, nebesiekia kurti bendros ateities, kai daugėja nesutarimų, kurių nepavyksta išspręsti tarpusavyje, t. y. nepavykus išsaugoti šeimos santykių, su santuokos nutraukimu ir, susilaukus bendrų vaikų, su vaikais susiję klausimai dažnai peržengia sutuoktinių, sugyventinių pilietybių valstybių sienas ir yra sprendžiami kitoje ES VN. Be to, tarptautiniai ginčai kyla ne tik ES, kurioje nėra vidaus sienų, teritorijoje, bet taip pat ir už ES ribų. Taigi, tokiu atveju turi būti užtikrinama tiesiogiai ir prioritetiškai taikomų ES bei tarptautinės teisės sistemų darna, ES ir tarptautinės teisės viršenybės principas ir, kai byla susijusi su vaikų interesais, geriausių vaiko interesų apsaugos principas. Atsižvelgiant į kylančius mišrios šeimos ginčus, tam tikrais atvejais Lietuvos teismams nepavyksta tinkamai taikyti su vaiko išlaikymo prievole susijusių tarptautinių ginčų jurisdikciją bei taikytiną teisę reglamentuojančių teisės aktų. Atitinkamai, šis magistro darbas atskleis, kaip reikia taikyti 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos reglamentą (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje (toliau - **Išlaikymo reglamentas**) ir 2007 m. lapkričio 23 d. Hagos tarptautinėje privatinės teisės konferencijoje priimtą Protokolą dėl išlaikymo prievolėms taikytinos teisės (toliau – **Hagos protokolą**), nustatant jurisdikciją bei taikytiną teisę. Lietuvos apeliacinio teismo praktika rodo, jog dažniausiai Lietuvoje sulaukiami prašymai pripažinti teismų sprendimus, priimtus Baltarusijoje arba Rusijoje. Atitinkamai, darbe bus nagrinėjamos tik Lietuvos sutartys dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose su Baltarusija (toliau - **Sutartis su Baltarusija**) ir su Rusija (toliau - **Sutartis su Rusija**). Pateiktas Lietuvos teismų kompetencijos, taikant minėtus tarptautinius teisės aktus, vertinimas, daromų klaidų išskyrimas bei jų sprendimo būdų pateikimas bus naudingas tiek teisėjams ir įvairiems teisės praktikams, tiek ir teisės doktrinai. Magistro darbe taip pat bus atskleista, kaip po pasibaigusio *Brexit* pereinamojo laikotarpio bus sprendžiami mišrių šeimų ginčai dėl vaiko išlaikymo, kai byla susijusi su Jungtine Karalyste.

Darbo tikslas. Įvertinti, kaip Lietuvos teismai taiko Išlaikymo reglamentą, Hagos protokolą, Sutartį su Baltarusija ir Sutartį su Rusija, išskirti esmines ir dažniausiai pasitaikančias Lietuvos

teismų praktikoje kylančias problemas, taikant šiuos teisės aktus, bei pateikti teismų daromų klaidų sprendimo būdus.

Darbo uždaviniai. Darbo tikslui pasiekti tikslinga išspręsti šiuos uždavinius:

1. išanalizuoti Išlaikymo reglamentą, Hagos protokolą, Lietuvos Sutartį su Baltarusija ir Sutartį su Rusija bei pateikti jurisdikcijos bei taikytinos teisės nustatymo taisykles;
2. atskleisti, kaip Lietuvos teismai taiko Išlaikymo reglamente, Hagos protokole, Sutartyje su Baltarusija ir Sutartyje su Rusija įtvirtintas jurisdikcijos bei taikytinos teisės nustatymo taisykles, pateikti teismų praktikoje dažniausiai pasitaikančių klaidų sprendimo būdus;
3. išnagrinėti, kokie teisės aktai bus taikomi ginčams, susijusiems su vaiko išlaikymo prievolės jurisdikcijos ir taikytinos teisės nustatymui, kai byla susijusi su Jungtine Karalyste.

Darbo objektas. Magistro darbe nagrinėjama, kokios problemos dažniausiai kyla Lietuvos teismams, nagrinėjant su vaiko išlaikymo prievole susijusias bylas, turinčias užsienio (tarptautinį) elementą, ir nustatant reikalavimo išlaikyti vaiką teisingumą bei šiam reikalavimui taikytiną teisę. Darbe nėra gilinamasi į vaiko išlaikymo prievolės materialinės teisės aspektus, o analizuojami du konkretūs tarptautinės privatinės teisės aspektai - kurios valstybės teismas turi kompetenciją nagrinėti su vaiko išlaikymo prievole susijusį tarptautinį ginčą ir kurios valstybės teisė tokiam ginčui taikytina, t.y. kaip yra nustatomas su vaiko išlaikymo prievole susijusios bylos, turinčios užsienio (tarptautinį) elementą, teisingumas bei taikytina teisė.

Tyrimo metodai. Darbo tikslui pasiekti darbe naudojami teleologinis, sisteminis, analizės ir lingvistinis tyrimo metodai.

1. Naudojant *teleologinį* tyrimo metodą siekiama išsiaiškinti Išlaikymo reglamento, Hagos protokolo bei Sutarties su Baltarusija ir Sutarties su Rusija pagrindinius tikslus bei šių teisės aktų reikalingumą.
2. Naudojant *sisteminį* tyrimo metodą darbas sustruktūruotas bei vertintos konkrečios, su vaiko išlaikymo prievole susijusios Išlaikymo reglamento, Hagos protokolo, Sutarties su Baltarusija ir Sutarties su Rusija nuostatos neatsiejamai nuo šių teisės aktų ir geriausių vaiko interesų apsaugos principo bei kitų principų sistemos.
3. Naudojant *analizės* tyrimo metodą atlikta Lietuvos teismų praktikos analizė, siekiant atskleisti esmines ir dažniausiai pasitaikančias problemas, taikant Išlaikymo reglamentą,

Hagos protokolą, Sutartį su Baltarusija ir Sutartį su Rusija, bei analizuoti teisės aktai, moksliniai darbai, kiti šiame magistro darbe nagrinėjami literatūros šaltiniai.

4. Naudojant *lingvistinį* tyrimo metodą Išlaikymo reglamento, Hagos protokolo, Sutarties su Baltarusija ir Sutarties su Rusija ir kitų specialiosios literatūros šaltinių turinys aiškinamas per jų lingvistines formuluotes, atskleidžiama teisės normų esmė.

Svarbiausi šaltiniai. Šiame magistro darbe naudojami įvairaus pobūdžio šaltiniai. Siekiant atskleisti Lietuvos teismuose dažniausiai su vaiko išlaikymo prievole susijusių tarptautinių ginčų jurisdikcijos bei taikytinos teisės nustatymu kylančias problemas, didelę svarbiausių šaltinių dalį sudaro Lietuvos teismų praktika. Magistro darbo keliamoms problemoms atskleisti vadovaujamosi užsienio autorių P. Beaumont, B. Hess, L. Walker, S. Spancken, M. Keyes moksliniais darbais bei kitais įvairiais užsienio šaltiniais. Darbui taip pat aktualus vaiko teises reglamentuojantis Europos teisės vadovas, rengtas ES pagrindinių teisių agentūros ir Europos Tarybos, Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos Nuolatinio biuro paskelbtas vadovas dėl vaikų išlaikymo bylų ir J. Hirsch rengtos gairės dėl „Geresnio ES reglamentų šeimos ir paveldėjimo teisės srityje taikymo“. Iš Lietuvos teisės doktrinos vadovaujamosi Lietuvos teisės mokslininkų, civilinio proceso specialistų V. Mikelėno, J. Grigienės, E. Laurišaitės, A. Milinio, K. Pranevičienės moksliniais darbais.

Temos originalumas. Nors dėl ES suteikiamos laisvo asmenų judėjimo laisvės kasmet spartėja migracija, kuriasi mišrios šeimos ir tarp skirtingų piliečių gimsta vaikai, vis dėlto Lietuvos doktrinoje mokslinių darbų, susijusių būtent su ginčų dėl vaiko išlaikymo prievolės teisingumo ir taikytinos teisės nustatymo, vis dar nėra. Pastebėtina, jog teisininkai yra analizę vaiko išlaikymo prievolę materialinės teisės aspektu - gausu mokslinių darbų, nagrinėjusių išlaikymo dydžio ir formos nustatymo problematiką, vaiko teisės į tėvų teikiamą išlaikymą garantijas bei gynimą, vaikų ir tėvų tarpusavio išlaikymo prievoles, tačiau minėti klausimai šiame magistro darbe yra neaktualūs. Esminiai šio darbo nagrinėjimo aspektai yra su vaiko išlaikymo prievole susijusios bylos, turinčios užsienio (tarptautinį) elementą, teisingumo bei taikytinos teisės nustatymas. Darbe aptariama ne tik tai, kokia byla yra laikoma turinti užsienio (tarptautinį) elementą, kodėl tokiame ginčui neužtenka nacionalinės teisės normų, bet ir kokie žingsniai turėtų būti atliekami susidarius ES, tarptautinės teisės ir nacionalinės teisės aktų kolizijai, pateikiamos bendrosios ir specialiosios teisingumo bei taikytinos teisės nustatymo taisyklės, analizuojamos ir apibendrinamos dažniausiai Lietuvos teismų daromos klaidos jas taikant. Taigi, atitinkamai, teisės

mokslo doktrinoje ši tema laikytina dar nenagrinėta, todėl turėtų būti suprantama kaip atitinkanti originalumo kriterijų.

1. BYLŲ, KYLANČIŲ IŠ VAIKŲ IŠLAIKYMO PRIEVOLIŲ, TEISMINGUMO PROBLEMATIKA

1.1. Tarptautinis elementas šeimos teisiniuose santykiuose

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau - **CK**) įtvirtina, jog teismas, pripažindamas santuoką negaliojančia vieno sutuoktinio prašymu, abiejų sutuoktinių bendru sutarimu, dėl vieno sutuoktinio ar abiejų sutuoktinių kaltės, turi imperatyvią pareigą išspręsti su tėvų pareigomis nepilnamečiais vaikais susijusius klausimus (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Vadinasi, tiek nepilnamečių vaikų gyvenamoji vieta, tiek nepilnamečių vaikų bendravimo su skyriumi gyvenančiu tėvu (motina) tvarka, tiek dalyvavimo juos auklėjant tvarka bei vaikų išlaikymo klausimai turi būti išnagrinėjami teismo, kuris nutraukia santuoką. Pažymėtina, jog teismas, gavęs prašymą nutraukti santuoką, prieš nagrinėdamas sutuoktinių prašyme pateiktas faktines aplinkybes ir konkrečius jų prašymus, pirmiausia, turi išspręsti jurisdikcijos klausimą, t.y. išsiaiškinti, ar byla neturi užsienio (tarptautinio) elemento.

1.1.1. Tarptautinio elemento samprata

Laikoma, jog šeimos teisės byloje, kurioje ginčo šalys prašo nutraukti santuoką ir išspręsti kitus su nepilnamečiais vaikais susijusius klausimus, egzistuoja užsienio elementas, jeigu:

1. vienas iš nepilnamečio vaiko tėvų yra užsienio valstybės pilietis, gyvenantis užsienio valstybėje, o nepilnametis vaikas, nors ir Lietuvos pilietis, gyvena su kitu iš tėvų užsienio valstybėje;
2. jei abu tėvai ir nepilnametis vaikas yra Lietuvos piliečiai, bet visi gyvena užsienio valstybėje;
3. jeigu abu tėvai yra Lietuvos piliečiai, nepilnametis vaikas gimė vienoje užsienio valstybėje, o visa šeima gyvena dar kitoje užsienio valstybėje.

Vadinasi, iš esmės yra du elementai, lemiantys tai, ar byla yra laikoma turinti užsienio elementą. Taigi, teismas, priklausomai nuo to, pirma, kokia yra ginčo šalių pilietybė, ir, antra,

kurioje valstybėje yra jų įprastinė gyvenamoji vieta, atitinkamai konstatuos, ar civilinė byla yra su tarptautiniu elementu, ar ne.

Jeigu teismas nustato, jog tarptautinis elementas egzistuoja, turi atsakyti ir į antrąjį klausimą - ar teismas, gavęs tokį prašymą, apskritai turi teisę jį nagrinėti (Lietuvos Respubliko civilinio proceso kodeksas, 2002; Family Law Bar Association et al, 2017). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, jog teismas, „nustatęs, kad byloje egzistuoja tarptautinis elementas, turi nustatyti, su kokia valstybe jis yra susijęs, ir pagal tai pritaikyti teisės aktus bylos teisingumo klausimui išspręsti“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-357-687/2018). Vis dėlto, neretai teismui, sprendžiančiam ieškinio priėmimo klausimą, iš pateikto ieškinio nėra lengva rasti pagrindą, lemiantį pareikštų reikalavimų teisingumą. Tokiu atveju teismas, jeigu nėra aišku dėl reikalavimo teisingumo, įvertinęs visus įrodymus, yra įpareigotas taikyti procesinių dokumentų trūkumų šalinimo institutą (Lietuvos Respubliko civilinio proceso kodeksas, 2002). Atitinkamai, jei iš pateikto ieškinio turinio bei prie ieškinio pateiktų įrodymų teismui yra akivaizdu, jog byla nėra teisinga Lietuvos teismams, teismas turi atsisakyti nagrinėti ieškinį, netaikydamas trūkumų šalinimo instituto. Vadovaujantis Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (**toliau - ESTT**) praktika, VN teismas, nustatęs, jog apskritai neturi jurisdikcijos spręsti konkretaus klausimo, *ex officio* privalo atsisakyti nagrinėti ieškinį, tačiau neprivalo jo perduoti kitos VN teismui (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2009 m. balandžio 2 d. sprendimas byloje).

1.1.2. Nacionalinės teisės nepakankamumas byloje egzistuojant tarptautiniam elementui

Nacionalinės teisės normos, reglamentuojančios tarptautinį civilinį procesą, yra numatytos specialioje Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (**toliau - CPK**) VII dalyje (780-817 straipsniai). Akivaizdu, jog teismams, nagrinėjant su kita valstybe susijusią bylą, nacionalinės teisės normų neužtenka. Kai viena iš ginčo šalių yra ne Lietuvos, bet kitos valstybės pilietis, į kilusio ginčo sprendimą kartu su Lietuva siekia prisijungti ir ji, kita užsienio valstybė, turinti tiesioginį interesą apginti bei apsaugoti savo pilietį. Šis siekis apsaugoti savo pilietį yra ypač aktualus tais atvejais, kai byla yra susijusi su nepilnamečių vaikų interesais. Be to, kitoje valstybėje šeimos teisiniai santykiai gali būti reglamentuojami visai kitokiais teisės aktais, visai kitokie gali būti ir pamatiniai šeimos teisės principai. Ši nacionalinės teisės nepakankamumo pozicija jau prieš

dvidešimtmetį buvo pagrįsta prof. habil. dr. V. Mikelėno. Profesorius, pirmasis Lietuvos teisėje parengęs tarptautinės privatinės teisės įvadą, laikėsi pozicijos, jog nors valstybių tarptautinis bendradarbiavimas yra iš tiesų įspūdingas, tačiau tas pats teisinis klausimas skirtingose valstybėse neretai gali būti reguliuojamas skirtingai, pavyzdžiui, dažnai skiriasi santuokos sudarymo ir jos galiojimo sąlygos, išlaikymo nepilnamečiams ir pilnamečiams vaikams prievolės, jų formos, dydžiai (Mikelėnas, 2001, p. 9). Tą patį pagrindė ir teisininkės J. Grigienė ir E. Laurišaitė, kurios savo moksliniame darbe pakartojo V. Mikelėno darbe įtvirtintą nuostatą, jog „pasaulyje yra daugiau nei du šimtai teisės sistemų ir kiekviena iš jų tą patį teisinį santykį gali reglamentuoti savitai. Netgi analogiškos teisinį santykį reglamentuojančios taisyklės gali būti aiškinamos, taikomos ar vertinamos skirtingai“ (Grigienė, Laurišaitė, 2011, p. 7). Pavyzdžiui, musulmoniškos valstybės leidžia poligamiškus santykius, tačiau poligamišką santuoką užsienio valstybėje sudaręs asmuo negalėtų sudaryti santuokos Lietuvoje, kurios teisės aktai įtvirtina monogamijos principą (Mikelėnas, 2001, p. 23). Taigi, taikytinų skirtingų valstybių teisės normų kolizija susidaro tuomet, kai tie patys visuomeniniai santykiai yra skirtingai reguliuojami arba nustatomos skirtingos teisinės pasekmės. Atsižvelgiant į tai, neišvengiama Lietuvos CPK, reglamentuojančio tarptautinį procesą, ir CK, reglamentuojančio šeimos teisinius santykius, bei kitos valstybės tuos pačius teisinius klausimus reglamentuojančių teisės aktų kolizija.

Atvejus, kai turi būti nustatoma, kurios valstybės teisė taikoma bei kurios valstybės teismas yra kompetentingas spręsti šeimos teisinį ginčą, reguliuoja tarptautinė privatinė teisė, kurios sudėtine dalimi yra tarptautinis civilinis procesas (Mikelėnas, 2001, p. 10, p. 26). Pažymėtina, jog teisės normos, nepriklausomai nuo valstybės, dažnai yra palankesnės kažkuriai vienai iš šalių, todėl dėl savaimės suprantamos asmeninės naudos kiekviena iš šalių gali siekti, kad ginčui būtų taikoma konkrečios valstybės teisė ar kad ginčas būtų sprendžiamas konkrečios valstybės teisme tiek dėl palankesnio teismų vertinimo konkrečiose situacijoje, tiek patogumo sumėtimais (Grigienė, Laurišaitė, 2011, p. 8). Pavyzdžiui, „sutuoktiniai gali pakeisti nuolatinę gyvenamąją vietą dėl galimybės kreiptis į palankesnę jų skyrybų klausimą išspręsiantį teismą“ (Grigienė, Laurišaitė, 2011, p. 10). Šališka, tačiau natūralu, jog vienos valstybės teismai yra linkę labiau ginti savo piliečių interesus negu kitos valstybės piliečių interesus, todėl bendrai priimtoms tarptautinės taisyklės yra būtinos. Siekiant palengvinti skirtingų valstybių piliečių ginčų sprendimą, „užtikrinti geresnį ginčo baigties nuspėjamumą, teisinį tikrumą ir laisvą teismo sprendimų judėjimą“ bei valstybių tarpusavio bendradarbiavimą, „tinkamas vidaus rinkos veikimas sukuria poreikį, kad VN

teisės kolizijos taisyklės nukreiptų į tą pačią nacionalinę teisę, nesvarbu kurioje valstybėje yra teismas, kuriame iškelta byla“ (Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB)..., 2008). Atsižvelgiant į minėtus tikslus, teisiniai santykiai yra vieningai reglamentuojami kolizinėmis teisės normomis trimis lygmenimis: ES lygmeniu, tarptautiniu lygmeniu ir nacionaliniu lygmeniu. Kadangi magistro darbo tema apima bylų, turinčių užsienio (tarptautinį) elementą, kuriose turi būti nustatoma reikalavimo išlaikyti vaiką jurisdikcija bei taikytina teisė, nacionaliniu lygmeniu, t.y. Lietuvos CPK, reglamentuojamas tarptautinis civilinis procesas, nebus detaliam analizuojamas.

1.2. Tarptautinio civilinio proceso samprata

Tarptautinis civilinis procesas, kaip specialiosios civilinio proceso teisės normos, reglamentuoja ginčų nagrinėjimo ypatumus, kai susiduriama su byla, turinčia tarptautinį (užsienio) elementą. Atsižvelgiant į tai, jog tarptautiniai ginčai, kurių šalys ar viena iš šalių yra Lietuvos piliečiai, kyla ne tik ES VN teritorijose, bet ir už jos ribų, tarptautinis civilinis procesas yra išskaidomas į ES civilinį procesą ir tarptautinį civilinį procesą. Šių procesų atskirtis yra būtina tam, jog būtų užtikrintas bent minimalus užsienio valstybių bendradarbiavimas. Teisinis bendradarbiavimas, kai skirtingų jurisdikcijų teismai sprendžia dėl bendrų taisyklių sprendžiant tarptautinius ginčus, yra esminis mechanizmas, leidžiantis priimti sprendimus, vadovaujantis geriausių vaiko interesų principu ir teisingumu (Bennett, 2013). Nesant tokio bendradarbiavimo, neįmanoma efektyviai įgyvendinti ginčų sprendimo proceso. Be to, teismų sprendimai, priimti civilinėje šeimos byloje, sukeltų teisinius padarinius tik teismo vietos valstybėje - tik Lietuvoje, jei ginčas nagrinėjamas Lietuvoje, o užsienio valstybėje jokie teisiniai padariniai neįsigaliojotų (ir atvirkščiai, jeigu byla nagrinėjama užsienio valstybėje, Lietuvoje jokie teisiniai padariniai nebūtų sukelti).

1.2.1. ES civilinis procesas

ES yra sukūrusi teisės aktų sistemą, kuri padeda asmenims bylinėtis kitose VN ir šį bylinėjimosi procesą supaprastina (Tarpvalstybinio civilinio proceso Europos Sąjungoje...). Efektyvus ginčų nagrinėjimo procesas neabejotinai yra gerai veikiančios bendrosios rinkos elementas. Šeimos ginčai (santuokos nutraukimo, turto dalinimosi ir ypač ginčai, susiję su nepilnamečių vaikų

išlaikymu, bendravimo tvarkos, gyvenamosios vietos nustatymu) priskiriami prie itin emociškai jautrių, išskirtinių teisinių ginčų kategorijos (Beaumont et al, 2014). Valstybės, suprasdamos šių ginčų aktualumą, tam, kad būtų užtikrintas vaiko išlaikymo prievolės nustatymas ir priteisimas, palengvintas ir supaprastintas sutuoktinių ar kartu gyvenančių asmenų, turinčių nepilnamečių vaikų, kilusių tarptautinių ginčų sprendimas, priėmė bendrus visose ES VN taikomus teisės aktus (Beaumont et al, 2014). Bendrai suformuota jurisprudencija ir šių taisyklių aiškinimas įneša teisinio aiškumo tarptautinio išlaikymo išieškojimo bylose (Hirsh, 2017). Be to, Lietuvos teisėje yra įtvirtinta, jog teismas, priimdamas sprendimus, civilinio „proceso teisės normomis yra įgalinamas siekti apsaugoti nepilnamečių vaikų interesus“ bei ginti labiausiai socialiai pažeidžiamų šeimos narių interesus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje). Atitinkamai, tokią pareigą turi daugumos valstybių teismai, todėl šie šeimos teisiniai klausimai ES reglamentuojami visuotiniais reglamentais, kuriais yra užtikrinamas vienodas ES teisės taikymas visose valstybėse. Be to, jie turi viršenybę prieš nacionalinius įstatymus, jei pastarieji yra nesuderinami su esminėmis reglamentų nuostatomis. Bendroji taisyklė yra ta, jog šeimos bylų (byloms dėl santuokos nutraukimo, dėl santuokos pripažinimo negaliojančia, vaikų ir tėvų tarpusavio santykiams) teisingumą reglamentuoja specialus 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000 (toliau - **Briuselis II bis reglamentas**). Tačiau su vaikų išlaikymo prievole susijusius tarptautinius ginčus reglamentuoja atskiras, specialusis EU teisės aktas - ES Išlaikymo reglamentas. Svarbu tai, jog šis Išlaikymo reglamento taikomas tik nustatant ginčo dėl vaikų išlaikymo prievolės teisingumą, t.y. kurios valstybės teismas yra kompetentingas nagrinėti ginčą dėl vaiko išlaikymo, todėl jis nėra aktualus nustatant taikytiną teisę tuo pačiu vaikų išlaikymo prievolės klausimu.

Lietuvos teisės doktrinoje tarptautinė teisė įvardijama kaip galingas instrumentas, užtikrinantis vaiko teisių ir laisvių funkcionavimą (Sagatys, 2002, p. 83). Išlaikymo reglamentas apima visus su tarptautinio išlaikymo prievolėms kylančius klausimus: sutuoktinių tarpusavio išlaikymą, vaikų išlaikymą, tėvų išlaikymą ir kt. Jo tikslas, įtvirtintas konstatuojamoje dalyje, yra užtikrinti laisvą asmenų judėjimą ES (Išlaikymo reglamentas, 2008). Tam, kad reglamento tikslas būtų pasiektas, ES VN ėmėsi veiksmų, siekdamos „palengvinti teisminės gynybos prieinamumą asmenims, turintiems teisę į išlaikymą“ (Nekrošius, 2018, p. 250), t.y. išlaikymo kreditoriams, bei siekdamos „supaprastinti tarptautinių išlaikymo įsiskolinimų išieškojimą“ (Lietuvos

Aukščiausiojo Teismo biuletenis..., 2020). Nustatydamas bendras visoms ES VN taikomas su vaiko išlaikymo prievolėmis susijusių ginčų teisingumą reglamentuojančias taisykles šalys įgyvendina esminius ES principus: suteikia ginčo šalims teisinį tikrumą, ginčo jurisdikcijos nuspėjamumą, apsaugo šalių autonomiją ir įtvirtina VN tarpusavio pasitikėjimą (Family Law Bar Association et al, 2017, p. 9). Išlaikymo reglamentas yra universalus taikymo (*erga omnes*) teisės aktas. Atsižvelgiant į konstatuojamoje dalyje įtvirtintą siekį „užtikrinti išlaikymo kreditorių interesų gynimą ir skatinti tinkamą teisingumo vykdymą ES“, universalumo principas pasireiškia tuo, jog Išlaikymo reglamento nuostatos taikomos ir tuomet, kai atsakovo įprastinė gyvenamoji vieta yra ne ES VN (Išlaikymo reglamentas, 2008). Tokiu būdu yra užtikrinamas išlaikymo kreditoriui išmokų išieškojimas ir tuomet, kai skolininkas yra ne ES VN. Šio magistro darbo tema orientuota į vaikų išlaikymo prievoles, nepriklausomai nuo to, ar vaikai yra nepilnamečiai, ar pilnamečiai, gimę susituokusių ar nesusituokusių asmenų šeimoje. Pažymėtina, jog Išlaikymo reglamentas taikomas išlaikymo prievolėms, atsirandančioms iš šeimos santykių, tėvystės ar motinystės, santuokos ar giminystės (Išlaikymo reglamentas, 2008). Jau daugiau nei dvidešimtmetį teisės doktrinoje bei Europos Žmogaus Teisių Teismo (**toliau - EŽTT**) praktikoje ne santuokoje gimę vaikai nebėra diskriminuojami (Europos Žmogaus Teisių Teismo 1979 m. birželio 13 d. sprendimas byloje, Europos Žmogaus Teisių Teismo 1986 m. gegužės 14 d.) sprendimas byloje). Priešingai, įtvirtinta valstybių pozityvioji pareiga garantuoti nesantuokiniams vaikams tokį patį teisinį statusą kaip ir santuokoje gimusiems vaikams (Sagatys, 2002, p. 86). Be to, 1975 m. Europos konvencijos dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso 6 straipsnis įtvirtina, jog „nesantuokinio vaiko tėvas ir motina turi tokias pačias pareigas išlaikyti vaiką, kaip ir jei jis būtų gimęs santuokoje“ (Europos konvencija dėl nesantuokinių vaikų..., 1975). Aiškindamas kartu su Lietuvos konstituciniu asmenų lygybės principu (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992), Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą pabrėžė būtinybę vienodai ginti tiek susituokusių, tiek nesusituokusių tėvų vaikų teises (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje). Vadinasi, Išlaikymo reglamento nuostatos taikomos vaiko išlaikymo prievolėms, kylantioms nepriklausomai nuo tėvų šeiminių padėties (Nekrošius, 2018, p. 253).

Nagrinėjant pilnamečių vaikų išlaikymo klausimą pažymėtina, jog kai kurios VN yra numačiusios ir vyresnių nei 18 m., tačiau jaunesnių nei 21 m. vaikų išlaikymą. Atsižvelgiant į tai, Išlaikymo reglamentas reguliuoja išlaikymo prievoles vaikams iki 21 m., nebent VN savo

nacionalinėje teisėje yra įtvirtinusios trumpesnį privalomą išlaikymą, kaip, pavyzdžiui, Lietuva (Pagal 2007 m. konvenciją dėl vaikų..., 2013). Lietuvos CK reglamentuoja, jog asmuo įgyją visišką civilinį veiksnumą, kai sulaukia pilnametystės, t.y., kai jam sueina 18 m., ir, atitinkamai, jog tėvai turi pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus tik tol, kol jie yra nepilnamečiai¹ (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Vadovaujantis CK, pilnamečius vaikus tol, kol jie mokosi mokykloje, profesinėje mokykloje arba universitete pagal nuolatinės studijų formos programą ir kol yra ne vyresni negu 24 metų, materialiai išlaikyti turi tik tie tėvai, kurie turi tokias finansines galimybes, ir tik tuos pilnamečius vaikus, kuriems būtina materialinė parama, nesant galimybės gauti pajamų patiems ir mokantiems protingai gaunamą materialinę paramą išnaudoti (Kadys, 2021). Todėl toliau darbe vartojama sąvoka „vaikas“ reikš tik nepilnametį vaiką.

Itin svarbus yra ES ir tarptautinėje teisėje įtvirtintas prioritetingas vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją, 1989), kuris yra tiesiogiai perkeltas ir į Lietuvos teisę (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas 1996, Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Be to, Jungtinių Tautų vaiko teisių apsaugos konvencija papildomai išskiria tarptautinių susitarimų sudarymo svarbą tam, jog „vaikas būtų išlaikomas tėvų ar kitų atsakingų asmenų, ypač kai tie asmenys gyvena kitoje valstybėje negu vaikas“ (Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų..., 2007, Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, 1989). Dar 2005 m. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas pabrėžė CK 3.3 str. 1 d. įtvirtintą nuostatą, jog „teismas, aiškindamas ir taikdamas teisės normas, turi vadovautis prioritetingas vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principu“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas). Atitinkamai, Lietuvos teismų praktikoje geriausių vaiko interesų prioriteto principas dažnai analizuojamas ir taikomas bylose, kai, vadovaujantis Išlaikymo reglamentu, siekiama nustatyti, kurios valstybės teismas turi kompetenciją išspręsti su vaiko išlaikymu susijusių prievolių ginčų teisingumo klausimus. Vis dėlto, kartais teismai priima sprendimus, neatsižvelgę į šį principą. Detalesnė teismų daromų klaidų, taikant Išlaikymo reglamentą, analizė bus pateikta išnagrinėjus jurisdikcijos nustatymo taisykles.

Teismas, gavęs ieškinį, susijusį su tarptautiniu (užsienio) elementu ir šeimos teisiniais santykiais, kuriame visada būna daugiau negu vienas sąlyginai savarankiškas reikalavimas (pavyzdžiui, nutraukti santuoką ir padalyti bendrą turtą, nustatyti tėvystę, vaiko gyvenamąją vietą,

¹ Asmuo visišką civilinį veiksnumą įgyja ir šiais atvejais: a) jei būdamas nepilnamečiu sudaro santuoką (teismui sumažinus santuokinį amžių) (CK 3.14 straipsnis); b) jei sulaukęs 16 m. yra emancipuojamas (CK 2.19 straipsnis).

bendravimo su skyrium gyvenančiu tėvu tvarką ir priteisti išlaikymą), privalo analizuoti kiekvieną ieškinyje nurodytą ginčo šalies reikalavimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 22 d. apžvalga). Pažymėtina, jog reikalavimas dėl nepilnamečių vaikų išlaikymo gali būti pareiškiamas ir kaip vienas iš teisme spęstinių reikalavimų santuokos nutraukimo byloje, ir kaip atskiras reikalavimas (pavyzdžiui, tik dėl išlaikymo dydžio pakeitimo, arba dėl vaiko gyvenamosios vietos ir išlaikymo dydžio pakeitimo, arba bendravimo tvarkos nustatymo ir išlaikymo priteisimo ir pan.) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 22 d. apžvalga). Šeimos bylose esantiems reikalavimais taikomi skirtingi teisingumą nustatantys ES teisės aktai, todėl neretai pareikštiems reikalavimams nustatoma skirtinga jurisdikcija. Atsižvelgiant į tai, Lietuvoje vyraujanti praktika yra ta, jog teismas privalo išskirti visus reikalavimus ir kiekvienam reikalavimui „atskirai nustatyti tarptautinį (užsienio) elementą, susijusią valstybę ir teisingumo klausimui spręsti taikytiną teisės aktą“ (Klaipėdos apygardos teismo 2020 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje). Priklausomai nuo byloje esančio tarptautinio (užsienio) elemento, tarptautinį šeimos bylų teisingumą teismas nustato pagal tai, ar bylos šalys yra susijusios su ES, ar ne. Jei šalys yra ES VN piliečiai arba gyvena ES VN, bylos, susijusios su vaiko išlaikymo prievole, teisingumas bus nustatomas pagal ES Išlaikymo reglamentą.

Vadovaujantis Išlaikymo reglamentu, skolininkas išlaikymą moka kreditoriui - asmeniui, kuriam privaloma mokėti išlaikymo išmokas arba kuris reikalauja, kad jos būtų jam mokamos (Išlaikymo reglamentas, 2008). Kadangi Išlaikymo reglamente nėra įtvirtinta, kas yra laikoma „išlaikymo prievole“, teisės doktrinoje vyrauja požiūris, jog ji turėtų būti aiškinama plačiąja prasme kaip „mokėjimo pareiga, kylanti iš šeimos teisinių santykių, skirta tam, kad suteiktų teisę turinčiam asmeniui išlaikymą“ (Nekrošius, 2018, p. 254). Šio teisės akto esmė yra sudaryti sąlygas išlaikymo kreditoriui „vienoje ES VN lengvai gauti sprendimą, kuris automatiškai būtų vykdytinas kitose VN netaikant papildomų formalumų“ bei apginti išlaikymo kreditoriaus, kaip silpnesniosios šalies, interesus (Išlaikymo reglamentas, 2008). Atsižvelgiant į šį tikslą, Išlaikymo reglamento antrasis skyrius numato aiškią išlaikymo bylų teisingumo sistemą, kuria vadovaujamosi nustatant jurisdikciją išlaikymo prievolių srityje turintį teismą.

1.2.1.1. Išlaikymo reglamento bendrosios jurisdikcijos nustatymo taisyklės bei Lietuvos teismų praktikos klaidos jas taikant

Dėl reikalavimo priteisti išlaikymą ir išlaikymo įsiskolinimą teisingumo spręstina vadovaujantis bendrosios jurisdikcijos (3 straipsnio a ir b punktai), pagalbinės jurisdikcijos (3 straipsnio c ir d punktai), pasirinktos jurisdikcijos (4 ir 5 straipsniai) arba specialiosios jurisdikcijos (6 ir 7 straipsniai) taisyklėmis. Bendrosios jurisdikcijos taisyklės yra numatytos Išlaikymo reglamento 3 straipsnyje, kuriame įtvirtinta, jog jurisdikciją nagrinėti su išlaikymo prievolėmis susijusias bylas turi:

1. tos vietos, kurioje yra atsakovo įprastinė gyvenamoji vieta, teismas;
2. tos vietos, kurioje yra kreditoriaus įprastinė gyvenamoji vieta, teismas;
3. teismas, kuris turi jurisdikciją nagrinėti su asmens statusu susijusias bylas, jei kartu keliamas reikalavimas dėl išlaikymo (išskyrus atvejus, kai ši jurisdikcija grindžiama vien tik vienos iš šalių pilietybe) (pavyzdžiui, sutuoktinių skyrybų atveju);
4. teismas, kuris turi jurisdikciją nagrinėti su tėvų pareigomis susijusias bylas, jei kartu keliamas reikalavimas dėl išlaikymo (išskyrus atvejus, kai ši jurisdikcija grindžiama vien tik vienos iš šalių pilietybe).

Šios keturios bendrosios teisingumo taisyklės yra alternatyvios, tarp jų nėra jokios hierarchijos, todėl jų eiliškumas neturi jokios reikšmės ir nereiškia jų nelygiavertiškumo (Nekrošius, 2018, p. 257; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 22 d. apžvalga). Be to, pažymėtina, jog kadangi jurisdikcijos taisyklės renkasi ieškovas, jo teisinė padėtis, naudojantis Hagos protokolo (įtvirtinančio taikytiną teisę) teikiamomis galimybėmis, susidaro palankesnė (*forum shopping*) nei atsakovo. Atsižvelgiant į tai, jurisdikcija dažniausiai nustatoma pagal atsakovo (skolininko) arba kreditoriaus įprastinę gyvenamąją vietą (priklausomai nuo to, kaip pasirenka ieškovas). Tam, kad būtų pagrindas jurisdikcijos klausimą spręsti pagal šiuos teisingumo pagrindus, turi būti nustatyta atsakovo (skolininko) arba kreditoriaus įprastinė gyvenamoji vieta. Visgi, Išlaikymo reglamentas šios sąvokos nereglementuoja, todėl ji aiškinama „autonomiškai, atsižvelgiant į Išlaikymo reglamento tikslus ir keliamus uždavinius“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 22 d. apžvalga), nesiejant jų su nuolatinės gyvenamosios

vietos institutu nacionalinėje teisėje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-426-969/2016). Atitinkamai, jokios VN teismai negali įprastinės gyvenamosios vietos nustatyti vadovaudamiesi nacionalinėje teisėje įtvirtintomis sąvokomis, nes įprastinės gyvenamosios vietos samprata visoje ES turi būti aiškinama vienodai (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2009 m. balandžio 2 d. sprendimas byloje, 2007 m. lapkričio 29 d. sprendimas byloje; 2010 m. gruodžio 22 d. sprendimas byloje). Vadinasi, tarptautiniuose ginčuose, nors ir susijusiuose su Lietuvos piliečiais arba ne piliečiais, bet nuolat Lietuvoje gyvenančiais asmenimis, nėra taikomos CK nuolatinės gyvenamosios vietos sampratą reglamentuojančios teisės normos. Priešingu atveju, jei teismai nustatytų skolininko ar kreditoriaus įprastinę gyvenamąją vietą tik pagal CK, toks sprendimas būtų priimtas neatsižvelgus į ES teisės akto (Išlaikymo reglamento) tikslus ir keliamus uždavinius bei prieštarautų suformuotai ESTT praktikai (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2019 m. liepos 10 d. sprendimas byloje).

Teisės doktrinoje lyginamos *įprastinės gyvenamosios vietos*, kuri yra laikoma nuolatine gyvenamąja vieta, ir *gyvenamosios vietos* sąvokos ir, išanalizavus Briuselio II bis reglamentą, teigiama, jog pastarosios sąvokos nėra tapačios - „skirtingai nuo gyvenamosios vietos sąvokos, įprastinė gyvenamoji vieta apibūdina tam tikrą faktiškai susiklosčiusią situaciją” (Nekrošius, 2018, p. 256, Mikelėnas, 2001, p. 133). Šis atskyrimas yra būtinas, nes būtent vaiko įprastinė gyvenamoji vieta, o ne gyvenamoji vieta, yra ypatingai svarbi faktinė aplinkybė, nulemianti bylos teisingumą. Pagrindinis šių sąvokų skirtumas yra tas, jog skiriasi vaiko buvimo laikas tam tikroje valstybėje ir jo socialinė integracija toje valstybėje (Nekrošius, 2018, p. 252, Heiss, p. 2). Šioje situacijoje yra aktualus pavyzdys, minėtas įžangoje, kai santykiuose esantys asmenys gyvena skirtingose valstybėse, turi vaikų, tačiau bendrauja elektroniniais įrenginiais ir susitinka kartą į mėnesį. Tokiu atveju, vaiko, gyvenančio su motina, karts nuo karto apsilankančio kitoje valstybėje, kurioje dirba tėvas (arba atvirkščiai), įprastine gyvenamąja vieta nebus laikoma tėvo nuolatinė gyvenamoji vieta. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje; 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje) konstatuota, jog nustatant nuolatinę gyvenamąją vietą būtina atsižvelgti į individualią asmens, dėl kurio sprendžiama, padėtį, specifines konkrečios bylos aplinkybes bei, vadovaujantis ESTT praktika (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2009 m. balandžio 2 d. sprendimas byloje):

1. buvimo tam tikros valstybės teritorijoje trukmę;
2. buvimo tam tikros valstybės teritorijoje reguliarumą;

3. buvimo tam tikros valstybės teritorijoje sąlygas;
4. buvimo tam tikros valstybės teritorijoje priežastis;
5. pilietybę;
6. darbo vietą ir sąlygas;
7. kalbos mokėjimą;
8. šeimos ir socialiniai ryšius;
9. kitas susijusias aplinkybes.

Teisės mokslininkai, išanalizavę 1958 m. Konvencijos dėl sprendimų, susijusių su išlaikymo pareigomis vaikams, pripažinimo ir vykdymo, ir 1973 m. Hagos konvencijos dėl sprendimų, susijusių su išlaikymo pareigomis, pripažinimo ir vykdymo nuostatas, pateikia įprastinės gyvenamosios vietos sampratą. Anot jų, tai „vieta, kurioje yra asmens interesų centras ir kurią jis laiko savo esmine buvimo vieta“ (Nekrošius, 2018., p. 251, Muenchener, 2001, p. 2012) bei vieta, kurią asmuo laiko „centrine savo asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų buvimo vieta“ (Geimer, 2004, p. 787). Vadovaujantis ESTT suformuota praktika, vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta turi būti nustatoma „labiausiai atsižvelgiant į vaiko interesus, ypač į artumo kriterijų“ (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2009 m. balandžio 2 d. sprendimas byloje, 2010 m. gruodžio 22 d. sprendimas byloje, 2014 m. spalio 9 d. sprendimas byloje, 2017 m. vasario 15 d. sprendimas byloje). Tai turėtų būti vieta, atspindinti „tam tikrą vaiko integraciją į socialinę ir šeimos aplinką“ (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2009 m. balandžio 2 d. sprendimas byloje, 2010 m. gruodžio 22 d. sprendimas byloje, 2014 m. spalio 9 d. sprendimas byloje, 2017 m. vasario 15 d. sprendimas byloje). Be to, siekiant nustatyti vaiko nuolatinę gyvenamąją vietą konkrečioje valstybėje yra būtinas vaiko fizinis buvimas joje (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2009 m. balandžio 2 d. sprendimas byloje, 2010 m. gruodžio 22 d. sprendimas byloje, 2014 m. spalio 9 d. sprendimas byloje, 2017 m. vasario 15 d. sprendimas byloje), neužtenka vien tik fakto, jog vaikas turi tos valstybės pilietybę (Nils, 2017). Žinoma, vien vaiko fizinio buvimo konkrečioje valstybėje taip pat neužtenka vaiko nuolatinei gyvenamajai vietai nustatyti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pabrėžęs, kad svarbu išsiaiškinti, „ar asmuo konkrečioje valstybėje yra tik laikinai, reziduoja, ar ten kuria savo interesų centrą“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje). Ketinimas įsikurti konkrečioje valstybėje yra svarbus aspektas

sprendžiant dėl asmens įprastinės gyvenamosios vietos, tačiau ketinimas turi būti „besitęsiantis, nuolatinis, siekiant sukurti toje vietoje savo interesų centrą. Būtent stabilių ryšių susiformavimas, tam tikras integravimosi į konkrečią aplinką laipsnis ir lemia nuolatinės gyvenamosios vietos atsiradimą” (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje, Grigienė, Laurišaitė, 2011, p. 11-12). Taigi, iš visų faktinių aplinkybių teismui turi būti aišku, jog toks vaiko buvimas valstybėje nuolatinis, o ne laikinas ar atsitiktinis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis..., 2019). Jei buvimo valstybėje trukmė bei užsimezgę socialiniai ryšiai vaikui sukuria stabilumą, laikoma, jog tai tampa nuolatine gyvenamąja vieta (Kauno apygardos teismo 2019 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje, Grigienė, Laurišaitė, 2011, p. 11). Atsižvelgęs į ESTT praktiką, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laiko, jog reikalavimo dėl vaiko, išlaikymo prievolės nagrinėjimas vaiko įprastinės gyvenamosios vietos teisme labiausiai atitinka geriausių vaiko interesus, nes „kreditoriaus, t. y. asmens, kuriam reikalingas išlaikymas, gyvenamojoje vietoje gali būti geriausiai įvertintos jam reikalingos gyvenimo sąlygos” (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje).

Atkreiptinas dėmesys, jog ESTT yra konstatavęs, jog „kūdikio, vaiko ir suaugusio žmogaus nuolatinės gyvenamosios vietos nustatymo kriterijai dėl objektyvių priežasčių bei vaiko ryšio ir priklausomybės nuo tėvų nėra tapatūs” (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2010 m. gruodžio 22 d. sprendimas byloje, 2009 m. balandžio 2 d. sprendimas byloje). Išsamesni kriterijai, kuriais vadovaujantis galima nustatyti, kuri valstybė yra laikoma kūdikio nuolatine gyvenamąja vieta, konstatuoti ESTT byloje, susijusioje su kūdikiu, išvežto su motina į kitą ES VN, nuolatinės gyvenamosios vietos nustatymu (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2010 m. gruodžio 22 d. sprendimas byloje, 2009 m. balandžio 2 d. sprendimas byloje). Kadangi darbas nagrinėja būtent vaiko išlaikymo bylų teisingumo problematiką, pabrėžiama, jog turi būti atsižvelgta ne tik „į gyvenimo šios VN teritorijoje ir motinos persikėlimo į šią valstybę trukmę, teisėtumą, sąlygas ir priežastis” bet ir į „vaiko amžių, į motinos geografinę bei šeiminių kilmę ir šeiminius bei socialinius jos ir vaiko ryšius toje VN” (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2010 m. gruodžio 22 d. sprendimas byloje). Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, jog vien tai, kad „vaikas jau metus gyvena Lietuvoje, Lietuva yra vaiko pilietybės valstybė, čia gyvena jo motina ir kiti artimi giminaičiai, nelemia vaiko konkretaus ryšio su Lietuva”, nes jis visą savo gyvenimą gyveno ne Lietuvoje, todėl kita valstybė geriau atspindi vaiko integraciją į socialinę aplinką (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje). Tai, jog

teismai pernelyg formaliai atsižvelgia į vaiko laikiną gyvenimą pilietybės valstybėje, lemia klaidingą Išlaikymo reglamente nustatytą jurisdikcijos taisyklių pritaikymą. Atitinkamai, tai lemia ir sprendimo, neatitinkančio geriausių vaiko interesų, priėmimą. Klaidingas pilietybės, kaip aplinkybės pakankamos konstatuoti bylos teisingumą, traktavimas pastebėtas tų pačių 2018 m. Vilniaus miesto apylinkės sprendime. Apeliacinės instancijos teismas nustatė, jog Vilniaus miesto apylinkės teismas, priimdamas ieškinį, nustatė tik vieną sąlygą - „vaiko esminį ryšį su Lietuva, nes vaikas yra Lietuvos pilietis“ (Vilniaus apygardos teismo 2018 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje), nors vien pilietybės faktas savaime nelemia vaiko esminio ryšio su valstybe. Priešingai, pilietybė yra tik vienas iš kitų daugybės ESTT konstatuotų kriterijų vaiko įprastinei gyvenamajai vietai nustatyti. Atsižvelgiant į tai, teismai, neanalizavę kitų svarbių aplinkybių, negali konstatuoti vaiko įprastinės gyvenamosios vietos vadovaudamiesi tik jo pilietybe. Svarbu atkreipti dėmesį dar ir į tai, jog Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pabrėžęs, jog asmens nuolatinę gyvenamąją vietą teismas turi nustatyti pagal faktines aplinkybes kreipimosi į teismą metu, o ne pagal gyvenamosios vietos registracijos faktą (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2018 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje). Be to, vieno iš tėvų ir vaiko „gyvenamosios vietos deklaravimas nenulemia vaiko įprastinės gyvenamosios vietos“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas rėmėsi ankstesne praktika, jog tokia deklaracija yra tik vienas iš kriterijų sprendžiant asmens nuolatinės gyvenamosios vietos klausimą ir jis gali būti paneigtas kitais objektyviais duomenimis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje). Teismas konstatavo, kad aplinkybės, jog vaikas yra gimęs kitoje šalyje, nors tenai nelanko nei mokyklos, nei vaikų darželio, o yra prižiūrimas auklės, tačiau gauna šalyje teikiamą valstybės paramą ir visą savo gyvenimą gyvena ne Lietuvoje, yra pakankamos konstatuoti, jog socialiniai ryšiai su kita valstybe yra stipresni, todėl byla dėl vaiko išlaikymo nėra teisinga Lietuvos teismams (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, akivaizdu, jog kai teismai neapsiriboja formaliu aplinkybių vertinimu ir nelaiko pilietybės arba deklaruotos gyvenamosios vietos kaip esminio ryšio su valstybe įrodymu, reikalavimo dėl vaiko išlaikymo prievolės teisingumas nustatomas vadovaujantis geriausiais vaiko interesais.

Atkreipiamas dėmesys, jog apylinkių ir apygardos teismai vis dažniau atsižvelgia į faktinių aplinkybių visumą, taikant Išlaikymo reglamentą ir nustatant teisingumą pagal vaiko įprastinę gyvenamąją vietą, tačiau vaiko gyvenamosios vietos registracijos fakto nepakankamumas

įprastinei gyvenamajai vietai nustatyti konstatuotas dar vienoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinėje byloje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje). Be vaiko ir vieno iš tėvų, su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, deklaruotos gyvenamosios vietos kitoje valstybėje fakto, byloje buvo atsižvelgta ir į socialinių išmokų už vaiką gavimo faktą, tačiau teismas, įvertinęs kitas, jau šiame darbe aptartas, aplinkybes, konstatavo, jog nėra pakankamo pagrindo konstatuoti vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos ne Lietuvoje. Pastebėtina, jog kitoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje, kur vaikas buvo remiamas užsienio valstybės, kurioje jis gyvena, socialinėmis išmokomis, kartu su kitomis faktinėmis bylos aplinkybėmis buvo konstatuota užsienio valstybės jurisdikcija (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje). Dar vienoje neseniai priimtoje civilinėje nutartyje, kurioje jurisdikcijos sprendimas nebuvo priimtas formaliai, teismas konstatavo, jog ieškinio reikalavimas dėl šalių nepilnametės dukters išlaikymo priteisimo yra teisingas Lietuvos teismams ne tik dėl to, jog vaiko gyvenamoji vieta buvo deklaruota Lietuvoje, bet ir dėl to, vaikas buvo „užrašytas lankyti Lietuvos ugdymo įstaigą, pradėjo lankyti vaikų kūrybinę studiją, socializavosi vaikų kolektyve, daugiau nei metus laiko gyvena kartu su motina ir seneliais Lietuvoje, vaikas yra prisitaikęs prie Lietuvoje esamų gyvenimo sąlygų“ (Šiaulių apygardos teismo 2020 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje). Šios teismo analizuotos faktinės aplinkybės akivaizdžiai leidžia spręsti, jog teismas tinkamai atliko pareigą priimti sprendimą atsižvelgus į pateiktų faktų bei įrodymų visumą. Teismas teisingai konstatavo, jog reikalavimo dėl išlaikymo nagrinėjimas Lietuvoje atitiktų geriausius vaiko interesus, nes čia susiformavę jo stabilūs ryšiai bei jis yra integravęsis Lietuvoje.

Pažymėtina, jog Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje nutartyje yra sutapatinęs arba sumaišęs *įprastinės (nuolatinės) gyvenamosios vietos* ir *gyvenamosios vietos* sąvokas. Kasacinis teismas konstatavo, jog „vaiko, dėl kurio reiškiamas reikalavimas, *gyvenamoji vieta* yra ypač svarbi aplinkybė tokio pobūdžio bylose. Būtent ji lemia, ar šeimos byla su tarptautiniu elementu, kurioje reiškiami reikalavimai dėl vaiko, yra teisinga konkrečios valstybės teismui“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje). Gali kilti diskusijų, jog tai lingvistinė klaida, kadangi toje pačioje nutartyje vartojama ir *nuolatinės gyvenamosios vietos* sąvoka, tačiau skiriantis šių sąvokų reikšmėms tokia klaida neturėtų būti daroma. ESTT nacionaliniams teismams yra nurodęs, jog nustatant teisingumą byloms, susijusioms su vaikų interesais, yra būtina atsakyti į klausimą, ar būtent šis teismas atitinka geriausių vaiko interesų

principą, nustatyti vaiko interesų centrą, atsižvelgiant į vaiko artumo ryšį su valstybe, išnagrinėjant faktines aplinkybes, įskaitant buvimo konkrečioje valstybėje trukmę, reguliarumą, sąlygas ir priežastis, mokyklos lankymą (jei vaikas yra mokyklinio amžiaus), kalbos įgūdžius ir vaiko šeimos bei socialiniai santykius (Lamont, 2017). Vis dėlto pažymėtina, jog nors ESTT ir numato aiškius kriterijus, tačiau kiekvienos valstybės „teismas, taikydamas šį kriterijų, naudos savo valstybės nuolatinės gyvenamosios vietos sampratą” ir „faktiškai nustatyti, kur yra asmens nuolatinė gyvenamoji vieta, gali būti sunku” (Grigienė, Laurišaitė, 2011, p. 11). Tą patvirtina ir Lietuvos teismų praktika.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, vienoje byloje sprendamas reikalavimo dėl išlaikymo ir išlaikymo įsiskolinimo priteisimo teisingumą pagal Išlaikymo reglamento 3 straipsnio a punktą, apsiribojo tik trimis teismui pateiktomis aplinkybėmis - atsakovės:

1. pilietybe;
2. deklaruota gyvenamąja vieta; ir
3. turimu turtu Lietuvoje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje).

Šios kasacinio teismo bylos specifika labai naudinga šiam magistro darbui, todėl nagrinėtina detaliau. Šioje byloje ieškovas, nuolat gyvenantis Airijoje, Lietuvos teismo prašė pakeisti teismo sprendimu dėl santuokos su atsakove nutraukimo nustatytą nepilnamečio vaiko gyvenamąją vietą ir nustatyti ją su ieškovu, priteisti iš atsakovės išlaikymą vaikui. Utenos rajono apylinkės teismas nutartimi atsisakė priimti ieškinį, kaip neteisingą Lietuvos teismams. Nutartyje teismas taip pat išaiškino ieškovui, kad jis turi teisę kreiptis į atitinkamą teismą Airijoje, nes 2010 m. ieškovas deklaravo savo išvykimą į Airiją, ten jis turi nuolatinį darbą, nuo 2012 m. vaiko gyvenamoji vieta taip pat deklaruota Airijoje, o nuo 2011 m. rudens vaikas ėmė lankyti mokyklą Airijoje. Vadinasi, nustatant vaiko nuolatinę gyvenamąją vietą pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai pagrįstai sprendė, kad byloje esančios aplinkybės lemia, jog vaiko gyvenimas kitoje valstybėje įgijo nuolatinį pobūdį ir būtent Airijoje yra vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, atsižvelgęs į tai, jog nei pirmosios, nei apeliacinės instancijos teismai nenagrinėjo antrosios lygiavertės Išlaikymo reglamento jurisdikcijos nustatymo taisyklės, panaikino teismų sprendimus, kuriais pasisakyta dėl išlaikymo ir išlaikymo priteisimo jurisdikcijos priklausymo Airijos teismams. Kasacinis teismas konstatavo, jog žemesnieji teismai nesiaiškino, kodėl reikalavimas dėl vaiko išlaikymo ir išlaikymo priteisimo negalėtų būti teisingas Lietuvos

teismams pagal bendrąją jurisdikcijos taisyklę, nustatančią teisingumą pagal atsakovo įprastinę gyvenamąją vietą. Taigi, susidaro situacija, jog nors teismai, atsižvelgę į vaiko interesus, jo socialinius ryšius kitoje valstybėje, gyvenimo trukmę joje, teisingai nustatė įprastinę vaiko gyvenamąją vietą užsienio valstybėje, tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas panaikino žemesniųjų instancijų teismų sprendimą ta apimtimi, kuria buvo atsisakyta priimti ieškinį kaip neteisingą. Atsižvelgus į kasacinio teismo priimtą sprendimą, darytina išvada, jog pirmosios instancijos teismas, nurodęs bylos neteisingumą dėl vaiko įprastinės gyvenamosios vietos Airijoje, vis dėlto turėjo ieškovui nurodyti, jog byla dėl išlaikymo ir išlaikymo priteisimo galėtų būti nagrinėjama Lietuvoje, jeigu vaiko motinos įprastinė gyvenamoji vieta yra Lietuvoje. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, jog žemesniųjų instancijų teismai nenustatė faktinės aplinkybės, jog atsakovės nuolatinė gyvenamoji vieta yra Lietuva. Vadovaujantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sprendimu, darytina išvada, jog jeigu pirmosios instancijos teismas iš byloje pateiktų aplinkybių sprendžia dėl reikalavimo neteisingumo pagal vieną jurisdikcijos nustatymo pagrindą, siekdamas išvengti formalaus bylos atsisakymo, turėtų *ex officio* ieškovui nurodyti bylos (ne)teisingumą ir pagal kitus jurisdikcijos pagrindus. Tą patvirtina ir ESTT išaiškinimas, jog teismas, į kurį ieškovas kreipėsi su reikalavimu dėl vaiko išlaikymo prievolių, nustatęs, jog neturi jurisdikcijos nagrinėti reikalavimo dėl tėvų pareigų, privalo patikrinti, ar turi jurisdikciją kitu Išlaikymo reglamento pagrindu (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2019 m. rugsėjo 5 d. sprendimas byloje). Pavyzdžiui, šioje byloje ne Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, o pirmosios instancijos teismas turėjo ieškovui nurodyti, kad reikalavimas dėl išlaikymo yra neteisingas Lietuvos teismams pagal:

1. Išlaikymo reglamento 3 straipsnio b punktą, nes byloje nustatyta, kad ieškovo ir vaiko įprastinė gyvenamoji vieta yra užsienio valstybėje;
2. Išlaikymo reglamento 3 straipsnio c punktą, nes byloje nebuvo keliamas reikalavimas dėl asmens statuso (byla dėl vaiko gyvenamosios vietos pakeitimo ir išlaikymo bei išlaikymo įsiskolinimo priteisimo);
3. Išlaikymo reglamento 3 straipsnio d punktą, nes Lietuvos teismai neturi teisės nagrinėti su tėvų pareigomis susijusių reikalavimų, kadangi vaiko įprastinė gyvenamoji vieta yra užsienio valstybėje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje).

Atitinkamai, darytina išvada, jog pirmosios instancijos teismas, spręsdamas dėl išlaikymo ir išlaikymo įsiskolinimo priteisimo reikalavimo (ne)teisingumo, turėjo ne tik nurodyti, kodėl pagal konkrečias jurisdikcijos taisykles reikalavimas yra neteisingas Lietuvos teismams, bet ir, vadovaujantis kasacinio teismo argumentacija, pirmosios instancijos teismas iš tiesų būtų galėjęs priimti reikalavimą kaip teisingą pagal Išlaikymo reglamento 3 straipsnio a punktą. Taigi, kai teismas nustato, kad byla galėtų būti nagrinėjama Lietuvos teisme pagal kitą jurisdikcijos pagrindą, jis taip pat privalo šaliai nurodyti, jog tam, kad galėtų būti sprendžiamas teisingumo nustatymo klausimas pagal kitą Išlaikymo reglamento taisyklę, į bylą turi būti pateikti papildomi, teisingumą pagrindžiantys įrodymai.

Analizuota ir pateikta kasacinio teismo išvada yra labai aktuali teismams, siekiant išvengti formalaus tarptautinių teisės aktų taikymo ir formalaus teisingumo atsisakymo. Vis dėlto pažymėtina šioje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byloje ir klaidinga išvada. Kasacinis teismas konstatavo, jog „nors pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai nenustatė faktinės aplinkybės, kad atsakovės nuolatinė (įprastinė) gyvenamoji vieta yra Lietuvoje, tačiau <...> pirmosios instancijos teismas turėjo pagrindą spręsti, kad reikalavimas dėl išlaikymo ir išlaikymo įsiskolinimo priteisimo galėtų būti teisingas Lietuvos teismams pagal Išlaikymo reglamento 3 straipsnio a punktą“. Magistro darbo autorės nuomone, kasacinio teismo sprendimas, jog pirmosios instancijos teismas būtų galėjęs nustatyti reikalavimo teisingumą pagal Išlaikymo reglamento 3 straipsnio a punktą, yra neteisinga, nes toks sprendimas būtų priimtas apsiribojus tik trimis pirmosios instancijos teismui pateiktomis aplinkybėmis:

1. atsakovės pilietybė;
2. deklaruota gyvenamąja vieta Lietuvoje; ir
3. turimu turtu Lietuvoje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje).

Kitos aplinkybės, pavyzdžiui, kiek ilgai atsakovė gyvena Lietuvoje, ar (ir kur) turi nuolatinį darbą, kokie yra jos socialiniai, šeiminiai ryšiai ir kt., nebuvo žinomos. Jau aptarta, jog tiek gyvenamosios vietos deklaravimas, tiek asmens pilietybė *per se* nėra pakankamos nustatyti jurisdikciją, todėl toks Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sprendimas nustatyti teisingumą pagal kelias aplinkybes prieštarauja ESTT praktikai. Vadinasi, pirmosios instancijos teismas negalėjo nustatyti reikalavimo teisingumo Lietuvos teismams. Vadovaujantis tiek ESTT praktika, tiek egzistuojančia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, teismai turi atlikti išsamią faktinių

aplinkybių analizę. Tais atvejais, kai atlikti analizę bei nustatyti reikalavimo teisingumą negalima dėl trūkstamų duomenų, pirmosios instancijos teismas privalo taikyti trūkumų šalinimo institutą, o ne priimti sprendimą apsiribojant keliais byloje pateiktais faktais, nes tai neatspindi geriausių vaiko interesų. Šiuo atveju, manytina, jog pirmosios instancijos teismas turėjo patikrinti visus Išlaikymo reglamento jurisdikcijos nustatymo pagrindus ir aiškiai nurodyti ieškovui reikalavimo teisingumą tik pagal atsakovės nuolatinę gyvenamąją vietą, taip pat įpareigoti pateikti teisingumą įrodančias aplinkybes.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas tais pačiais metais kitoje civilinėje nutartyje priėmė visiškai priešingą sprendimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje). Teismas tinkamai pagrindė, kodėl reikalavimas dėl išlaikymo nėra teisingas Lietuvos teismams ne tik pagal kreditoriaus ar atsakovo įprastinę gyvenamąją vietą, bet ir pagal kitas Išlaikymo reglamento jurisdikcijos taisykles, ir konstatavo, jog byloje esančios aplinkybės, nors ir yra teisiškai reikšmingos, bet negalėtų sudaryti pakankamo pagrindo ieškovės ir vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos klausimą spręsti kitaip nei taip, kaip teisingai tą padarė žemesniųjų instancijų teismai. Šioje byloje tiek pirmosios instancijos teismas, tiek ir apeliacinės instancijos teismas nelaikė aplinkybių, jog:

1. ieškovė turi nekilnojamojo turto Lietuvoje;
2. ieškovė nėra deklaravusi savo išvykimo į kitą šalį;
3. abu su vaiku turi Lietuvos pilietybę; ir
4. abu su vaiku nuolatos grįžta į Lietuvą;

pakankamomis konstatuoti, jog jų įprastinė gyvenamoji vieta yra Lietuvoje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje). Priešingai, ieškovei nuomojantis būstą Airijoje, ten turint nuolatinį darbą, gaunant socialines išmokas bei tenkinant savo kasdienes poreikis, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pritarė žemesniųjų instancijų teismų sprendimams palikti ieškinio dalį dėl išlaikymo priteisimo nenagrinėtą. Esant išvardytoms, stabilumą užsienio valstybėje įrodančioms aplinkybėms, kasacinis teismas teisingai konstatavo, jog reikalavimas dėl vaiko išlaikymo nėra teisingas Lietuvos teismams. Apibendrinant, šioje civilinėje nutartyje teismas priėmė sprendimą taip, kaip ir turėtų, jeigu tinkamai taikytų išlaikymo prievolės jurisdikciją nustatančias taisykles. Ši byla turėtų būti laikoma pavyzdinė.

Vis dėlto, magistro darbo autorės nuomone, tokia nenuosekli tais pačiais metais priimta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika šeimos byloje egzistuojant tarptautiniam elementui kelia abejones. Atitinkamai, natūralu, jog nėra aišku, kodėl vienoje civilinėje nutartyje, esant mažiau su Lietuva susijusių aplinkybių, kasacinis teismas konstatavo esant Lietuvos teismų teisingumui, o kitoje civilinėje nutartyje, esant daugiau su Lietuva susijusių aplinkybių, konstatavo užsienio valstybės teismų kompetenciją. Neišnagrinėjus ESTT praktikoje įtvirtintų įprastinės gyvenamosios vietos kriterijų, teismo sprendimas neatitinka geriausių vaiko interesų. Be abejonių, pirmosios instancijos teismas privalėjo nurodyti šalims pateikti trūkstamus duomenis ir nustatyti, kiek ilgai vaikas būna užsienio valstybėje arba Lietuvoje, ką reiškia, jog nuolatos grįžta į Lietuvą arba į užsienio valstybę, t.y. koks yra grįžimo reguliarumas, kokiais tikslais grįžta, kokiose sąlygose vaikas gyvena, dėl kokių priežasčių vaikas gyvena konkrečioje valstybėje, jei ji po tėvų santuokos nutraukimo pasikeitė.

Atkreiptinas dėmesys į dar vieną Lietuvos teismų praktikos klaidą - pirmosios instancijos teismai, sprenddami klausimą dėl bylos teisingumo, kartais remiasi policijos komisariatų pateiktomis pažymomis ir pagal jas itin formaliai nustato nepilnamečių vaikų įprastinę gyvenamąją vietą. Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismas konstatavo, jog Vilniaus miesto apylinkės teismas rėmėsi „Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato Vilniaus miesto penktojo policijos komisariato veiklos skyriaus 2018 m. birželio 26 d. nutarimo atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą metu gauta atsakovės informacija, jog ji su vaiku šiuo metu gyvena Nyderlandų Karalystėje” (Vilniaus apygardos teismo 2018 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje). Nors byloje nurodyta, jog vaikas lanko pradinę mokyklą ne Lietuvoje ir į tai teismo buvo atsižvelgta, tačiau pagrindinis apeliacinės instancijos teismo argumentas su tuo nesusijęs. Vilniaus apygardos teismo sprendimas priimtas vadovaujantis argumentu, prieštaraujančiu egzistuojančiai ir jau aptartai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikai (Vilniaus apygardos teismo 2018 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje). Teismas, nurodė, kad vien tai, jog atsakovė yra deklaravusi išvykimą iš Lietuvos į Nyderlandų Karalystę, o kita ginčo šalis to neginčija, lemia pirmosios instancijos teismo teisingą sprendimą, jog reikalavimas dėl vaiko išlaikymo nėra teisingas Lietuvos teismams. Tačiau šioje byloje nėra vienas teismas nesiaiškino, ar toks sprendimas labiausiai atitinka geriausių vaiko interesus. Akivaizdu, jog teismas negali apsiriboti išvykimo iš Lietuvos deklaracija ir tuo vadovaujantis atsisakyti ginčo jurisdikcijos - atsisakymo motyvai turi būti pagrįsti ir aiškūs. Šią išvadą pagrindžia kita byla, kurioje apeliacinės instancijos ištaisė tokią pirmosios instancijos

teismo klaidą, susijusią su teismo sprendimo priėmimu vadovaujantis policijos komisariato pateikta informacija (Kauno apygardos teismo 2019 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje). Kauno apygardos teismo nutartyje konstatuota, jog Alytaus apylinkės teismas nustatė nepilnamečių vaikų įprastinę vietą, vadovaudamasis Alytaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato Veiklos skyriaus 2019 m. liepos 3 d. pažymoje nurodyta informacija, jog nustatyta atsakovės gyvenamoji vieta yra Australijoje. Apeliacinės instancijos teismas teisingai pabrėžė ir pakartotojo ankstesnių metų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką dėl vaiko išlaikymo reikalavimo teisingumo, jog „vien aplinkybė, kad atsakovė šiuo metu gyvena nurodytu adresu Australijoje, nesudaro pagrindo spręsti, jog nurodytu adresu yra jos ir šalių nepilnamečių vaikų įprastinė gyvenamoji vieta“. Pažymėtina, jog šioje byloje pirmosios instancijos teismas nesiaiškino teisingumo klausimui svarbių aplinkybių:

1. kada atsakovė išvyko į Australiją;
2. ten išvyko nuolat ar laikinai gyventi;
3. jeigu į Australiją išvyko gyventi nuolat, ar buvo gautas ieškovo sutikimas dėl šalių nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos pakeitimo;
4. šalių nepilnamečių vaikų gyvenimo Australijoje trukmės, teisėtumo, sąlygų ir priežasčių;
5. mokyklos lankymo;
6. kalbų žinių;
7. šeiminių bei socialinių vaikų ryšių Australijoje.

Atsižvelgiant į tai, apeliacinis teismas panaikino šią nutarties dalį ir grąžino nagrinėti iš naujo. Ši Kauno apygardos teismo nutartis yra vėlesnė nei prieš tai minėta Vilniaus apygardos nutartis, kurioje apeliacinės instancijos teismas ne ištaisė, o nepastebėjo ir pritarė pirmosios instancijos teismo klaidai. Atitinkamai, galėtų būti daroma išvada, jog Kauno apygardos teismas rodo tinkamo teisingumo bei įprastinės gyvenamosios vietos nustatymo pavyzdį kitiems Lietuvos teismams. Vadinas, siekiant reikalavimo dėl vaiko išlaikymo prievolės teisingumą nustatyti teisingai taikant Išlaikymo reglamentą, teismai neturėtų sprendimų priimti tik policijos komisariatų pateikta informacija. Be to, grubi apeliacinės instancijos teismų klaida, kai teismai priima sprendimus, kurių motyvuojamosiose dalyse nenurodytos svarbios, aprašomosiose dalyse nagrinėtos aplinkybės, buvo sukritikuota Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jau nagrinėtoje 2016 m. civilinėje byloje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje).

Nevienodą, tačiau pozityviai nuteikiančią teismų praktiką parodo dvi Klaipėdos apygardos teismo - 2017 m. (Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje) ir 2018 m. (Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. rugpjūčio 23 d. nutartis civilinėje byloje) - nutartys. 2017 m. Šilutės rajono apylinkės teismas, atsižvelgęs į tai, jog:

1. atsakovė yra deklaravusi savo išvykimą į Jungtinę Karalystę;
2. vaikas, nors bylos nagrinėjimo metu vaikų darželio ir nelanko, yra gavęs vietą ugdymo įstaigoje;
3. atsakovė kartu su vaiku naudojasi medikų paslaugomis užsienio valstybėje,

konstatavo, kad nuolatinė nepilnamečio gyvenamoji vieta yra Jungtinėje Karalystėje, todėl byla dėl ieškovo pareikštų reikalavimų nėra teisinga Lietuvos teismams (Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje). Klaipėdos apygardos teismas, kaip apeliacinės instancijos teismas, įvertino, jog buvo teisingai atsisakyta priimti ieškinį, nes nurodytos aplinkybės patvirtina, kad vaiko buvimas Jungtinėje Karalystėje nėra laikino pobūdžio. Teismas padarė išvadą, vaikas tam tikra dalimi integravosi į socialinę ir šeiminingą aplinką (Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje). Vis dėlto, esant panašioms faktinėms aplinkybėms, 2018 m. kitoje byloje buvo priimtas priešingas sprendimas (Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. rugpjūčio 23 d. nutartis civilinėje byloje). Nors pirmosios instancijos teismas, kaip ir Šilutės rajono apylinkės teismas bei Klaipėdos apygardos teismas 2017 m. civilinėje byloje, ir atsisakė priimti ieškinį kaip neteisingą Lietuvos teismams, tačiau apeliacinės instancijos teismas pastebėjo šią klaidą. Klaipėdos apygardos teismas konstatavo, jog pirmosios instancijos teismas nepagrįstai atsisakė priimti ieškinį. Esant tokiai situacijai, kai iš ieškinio turinio galima nustatyti tik kelis faktus, kad:

1. ieškovė su nepilnamečiu vaiku gyvena ir dirba Jungtinėje Karalystėje (nors gyvenamoji vieta deklaruota Lietuvoje); bei kad
2. vaikas lanko ten mokyklą,

pirmosios instancijos teismas turėjo taikyti procesinių dokumentų trūkumų šalinimo institutą. Apeliacinės instancijos teismas pabrėžė, jog nesant kitokių įrodymų, vien tai, jog ieškinio pateikimo metu asmenys gyvena ne Lietuvoje, nes vienas iš tėvų dirba užsienio valstybėje, neįvertinus ESTT praktikoje įtvirtintų įprastinės gyvenamosios vietos kriterijų, nėra pagrindas konstatuoti, jog vaiko nuolatinė gyvenamoji yra būtent toje užsienio valstybėje.

Analizuojant šių bylų skirtumus, pirmiausia, pažymėtina, kad abiejose bylose abiejų vaikų motinos dirba užsienio valstybėje, tačiau 2017 m. byloje vaiko motina yra deklaravusi išvykimą iš Lietuvos, o 2018 m. byloje išvykimas nedeklaruotas. Nors Lietuvos teismų praktikoje yra išaiškinta, jog gyvenamosios vietos deklaravimas nėra esminis elementas, lemiantis bylos teisingumą, tačiau su visomis kitomis byloje esančiomis faktinėmis aplinkybėmis jis gali prisidėti prie bylos teisingumo nustatymo. Kita vertus, minėta, jog gyvenamosios vietos deklaravimas gali būti paneigtas kitais objektyviais duomenimis. Antra, 2017 m. byloje vaikas buvo užrašytas į vaikų darželį užsienio valstybėje, tačiau dar nepradėjęs jo lankyti, 2018 m. byloje vaikas lankė mokyklą užsienio valstybėje, bet, galiausiai, jo gyvenamoji vieta nebuvo laikyta toje užsienio valstybėje. Trečiasis šių bylų skirtumas yra tas, jog 2017 m. byloje vaikas su motina naudojo medikų paslaugomis, o 2018 m. byloje tokių aplinkybių nepateikta. Iš šių teismų sprendimų turėtų būti daroma nelogiška išvada, jog naudojimas medikų paslaugomis lemia vaiko integravimosi į socialinę ir šeiminingą aplinką. Magistro darbo autorės nuomone, toks viešųjų paslaugų pasinaudojimas nėra adekvatus ir pakankamas nustatyti vaiko įprastinei gyvenamajai vietai. Be to, kyla klausimas, kodėl mokyklos lankymas nelaikytina tokia pačia svarbia aplinkybe kaip ir vaiko užrašymas į vaikų darželį, ypač atsižvelgiant į tai, kad mokyklinio amžiaus vaikui integracija į socialinę aplinką ir mokyklos keitimas yra kur kas sunkesnė adaptacija nei ikimokyklinuko. Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, jog 2018 m. Klaipėdos apygardos teismas pastebėjo pirmosios instancijos teismo klaidą ir konstatavo, jog minėtų kelių aplinkybių nepakanka nustatyti reikalavimo dėl vaiko išlaikymo prievolės teisingumą, todėl turėjo būti taikoma trūkumų šalinimo institutas, teismų praktika nuteikia pozityviai. Atitinkamai, turėtų būti laikoma, jog tiek 2017 m. byloje, tiek 2018 m. byloje neužteko duomenų nustatyti kreditoriaus įprastinę gyvenamąją vietą, todėl teismas turėjo priimti ieškinius ir įpareigoti šalis pateikti daugiau bylai aktualių aplinkybių, o ne nepagrįstai atsisakyti priimti ieškinius. Jeigu jau priėmus ieškinį ir gavus daugiau įrodymų teismui paaiškėja, jog vis dėlto byla nėra teisinga Lietuvos teismams, teismas turėtų palikti ieškinį nenagrinėtą (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, 2002).

1.2.1.2. Išlaikymo reglamento pagalbinės jurisdikcijos nustatymo taisyklės bei Lietuvos teismų praktikos klaidos jas taikant

Be jurisdikcijos nustatymo, vadovaujantis skolininko ar kreditoriaus įprastine gyvenamąja vieta, Išlaikymo reglamentas įtvirtina ir kitas alternatyvias taisykles. Teisingumo taisyklės, įtvirtintos 3 straipsnio c ir d punktuose, vadinamos pagalbinės jurisdikcijos taisyklėmis ir yra skirtos „proceso koncentruotumui užtikrinti“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis, 2019). Kai kurie mokslininkai šias taisykles vadina pagalbinėmis, kadangi Išlaikymo reglamente yra įtvirtintas reikalavimas, kad būtų kita su vaiko išlaikymo nustatymu susijusi byla (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Tarptautinės ir Europos..., 2015). Teismas turi jurisdikciją nagrinėti reikalavimą, susijusį su vaiko išlaikymo nustatymu, jei turi jurisdikciją nagrinėti su asmenų statusu susijusias bylas (dėl santuokos nutraukimo, separacijos, santuokos negaliojimo, tėvystės nustatymo) (c punktas) arba turi jurisdikciją nagrinėti su tėvų pareigomis susijusias bylas (d punktas). Tiek c, tiek d punktuose įtvirtinta išimtis, numatančias, jog pagalbinės jurisdikcijos taisyklės negali būti taikomos, kai jurisdikcija grindžiama tik vienos iš šalių pilietybe. Taigi, vadovaujantis šiomis taisyklėmis, jurisdikcija nustatoma ne pagal atsakovo ar kreditoriaus įprastinę gyvenamąją vietą, bet pagal valstybę, kurioje nagrinėjamos su asmenų statusu arba su tėvų pareigomis susijusios bylos. Kadangi Briuselis II bis reglamentas, nustatant su tėvų pareigomis susijusių reikalavimų teisingumą, numato ne tik pagal vaiko, kreditoriaus, įprastinę gyvenamąją vietą, bet ir kitus pagrindus, Išlaikymo reglamente taip pat įtvirtintos pagalbinės jurisdikcijos taisyklės (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Tarptautinės ir Europos..., 2015). Vadovaujantis ESTT praktika, jei reikalavimas dėl santuokos nutraukimo ir reikalavimas dėl tėvų pareigų yra nagrinėjami skirtingų VN teismuose, reikalavimas dėl vaiko išlaikymo turi būti keliamas tik tame teisme, kuris nagrinėja reikalavimą dėl tėvų pareigų (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2015 m. liepos 16 d. sprendimas byloje). Tokia išvada buvo pagrįsta nepilnamečių vaikų išlaikymo prievolės, savo esme susijusios su tėvų pareigomis, pobūdžiu, nes būtent šis teismas gali „geriausiai įvertinti reikalavimus dėl nepilnamečių vaikų išlaikymo ir nustatyti mokėtiną sumą, kuria būtų prisidedama prie vaiko priežiūros ir ugdymo“ (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2015 m. liepos 16 d. sprendimas byloje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Tarptautinės ir Europos..., 2015). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, atlikęs Išlaikymo reglamento analizę, yra išaiškinęs kitaip. Jis nurodė, jog negali būti daroma išvada, kad

„reikalavimo dėl išlaikymo ir (ar) išlaikymo įsiskolinimo priteisimo teisingumas būtų neatsiejamas nuo reikalavimo dėl tėvų pareigų (vaiko gyvenamosios vietos nustatymo) teisingumo” (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje). Užsienio praktikoje kai kurie teisės specialistai išsako kitokią nuomonę ir kelia reikalavimo dėl vaiko išlaikymo prievolės neatsiejamumą nuo reikalavimo dėl santuokos nutraukimo, o ne nuo reikalavimo dėl tėvų pareigų. Laikoma, jog visiškas reikalavimų dėl vaiko išlaikymo prievolės ir santuokos nutraukimo atskyrimas yra dirbtinis ir vaikų išlaikymo prievolių klausimas turi būti sprendžiamas kartu su asmenų statusu susijusiomis byloms (santuokos nutraukimo arba separacijos)(Hodson, 2015). Ši užsienio teisės mokslininkų išreikšta pozicija galėtų būti puikus kontrargumentas Lietuvoje vyraujančiai praktikai, jog byloje egzistuojant užsienio (tarptautiniam) elementui teismas privalo išskirti visus reikalavimus.

Vis dėlto, gali būti diskutuotina, ar teismai, vadovaudamiesi teismo proceso koncentruotumo ir ekonomiškumo principais, neturėtų ir esant tarptautiniam elementui santuokos nutraukimo byloje išspręsti visus su šia byla susijusius klausimus jų neišskiriant. Jau buvo minėta, jog kai byloje nėra tarptautinio elemento, Lietuvos teismai yra įpareigoti taip elgtis, kadangi visų tarpusavyje susijusių reikalavimų nagrinėjimas vienoje byloje yra tikslingesnis. Tokia visų reikalavimų nagrinėjimo vienos VN teismo rankose pozicija būtų pagrįsta tuo, jog teismas tokiu atveju turėtų geresnes galimybes susidaryti bendrą ginčo vaizdą, atsižvelgti į nepilnamečių vaikų ir ginčo šalių interesus, nagrinėti kur kas platesnį pateiktų įrodymų spektrą. Taigi, galėtų būti traktuojama, jog nacionaliniai teismai ir egzistuojant užsienio elementui reikalavimus dėl vaiko bendravimo tvarkos su skyrium gyvenančiu tėvu nustatymo, dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, dėl vaiko išlaikymo prievolės turėtų ne išskirti į atskirus skirtingiems VN teismams, o nagrinėti su santuokos nutraukimu susijusioje byloje vienoje VN. Vis dėlto, magistro darbo autorės nuomone, toks nagrinėjimas galėtų būti vieninteliu atveju - jei nepilnamečio vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos pakeitimas būtų įvykęs nepraėjus pakankamai ilgam laikui tarpui iki bylos iškėlimo. Jeigu vaiko įprastinė gyvenamoji vieta vis dar būtų laikoma ta, kurioje būtų nagrinėjamas reikalavimas dėl santuokos nutraukimo, tokiu atveju reikalavimų sujungimas būtų tikslingas, juos nagrinėjant kartu būtų galima greičiau ir teisingai išnagrinėti bylą. Vaikui neužmezgus stabilių socialinių ryšių kitoje naujoje valstybėje reikalavimų nagrinėjimas vienos VN teisme atitiktų geriausius vaiko interesus.

Dar vienoje itin svarbioje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje buvo nustatyta aiški pirmosios instancijos klaida neįvykdžius pareigos įvertinti, ar nėra pagrindo pritaikyti Išlaikymo reglamente įtvirtintas taisykles (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje). Apeliacinis teismas šią klaidą ištaisė šalims tinkamai nuroydamas reikalavimo neteismingumą pagal Išlaikymo reglamento 3 straipsnyje įtvirtintas alternatyvias jurisdikcijos taisykles. Išlaikymo reglamente įtvirtinta galimybė reikalavimą dėl vaiko išlaikymo ir reikalavimą dėl tėvų pareigų nagrinėti tame pačiame VN teisme „buvo įvesta siekiant jurisdikcijų koncentracijos, t.y. kad vienas teismas nagrinėtų kiek galima daugiau susijusių reikalavimų, jei tai atitinka dalyvaujančių procese asmenų interesus, taip palengvinant bylinėjimosi procesą, sutaupant laiką ir užtikrinant teismo sprendimų suderinamumą” (Szpunar, 2019, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje). Vadovaujantis ESTT išaiškinimu, vienos VN teismui nagrinėjant reikalavimą dėl santuokos nutraukimo, o kitos VN teismui priimant sprendimą dėl reikalavimo dėl tėvų pareigų, reikalavimas dėl vaiko išlaikymo yra papildomas lyginant su reikalavimu dėl tėvų pareigų (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2015 m. liepos 16 d. sprendimas byloje). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, atsižvelgęs į šią ESTT praktiką, padarė išvadą, jog vaiko išlaikymo reikalavimas turi sekti paskui pagrindinį reikalavimą, susijusį su tėvų pareigomis ar tėvų santuokos nutraukimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje). Teismas pabrėžė, jog jeigu byloje pareikštas reikalavimas dėl vaiko išlaikymo yra pagrindinis, o ne papildomas prie reikalavimo dėl tėvų pareigų bylos, tai nesant bylai, susijusiai su asmens statusu ar tėvų pareigomis, Išlaikymo reglamento jurisdikcijos taisyklė dėl reikalavimų sujungimo negali būti taikoma. Šioje byloje ieškovė kreipėsi tik dėl reikalavimo dėl vaiko išlaikymo priteisimo, o atsakovas pateikė priešieškinį dėl bendravimo su vaikais tvarkos nustatymo ir prašė šiuos reikalavimus, kaip tarpusavyje susijusius, nagrinėti kartu. Atitinkamai, buvo konstatuota, jog pirmosios instancijos teismas neturėjo jurisdikcijos spręsti dėl vaiko išlaikymo pagal Išlaikymo reglamento 3 straipsnyje įtvirtintus jurisdikcijos pagrindus. Pažymėtina, kad taip, kaip ir įprastinės gyvenamosios vietos sąvoka, taip ir sąvoka „kartu keliamas reikalavimas“ turi būti aiškinama autonomiškai, VN teismai negali jos aiškinti pagal savo nacionalinę teisę (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2015 m. liepos 16 d. sprendimas byloje). Taigi, nors ir yra laikoma, jog nusistovėjusi Lietuvos teismų pozicija reikalavimų su tarptautiniu elementu atžvilgiu yra ta, jog visi reikalavimai turi būti išskirti, tačiau šioje nutartyje išdėstyta panaši į užsienio teisės mokslininkų poziciją (Lietuvos

Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje). Kasacinis teismas reikalavimą dėl vaiko išlaikymo prievolės laikė šalutiniu reikalavimu ir nurodė jo neatsiejamumą nuo pagrindinio reikalavimo, susijusio su tėvų pareigomis arba nepilnamečio vaiko tėvų santuokinio ryšio nutraukimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje). Vadinas, vadovaujantis naujausia kasacinio teismo praktika, šie reikalavimai kaip neatsiejamai susiję turėtų būti nagrinėjami vienos VN teisme.

Be teismų daromų klaidų, susijusių su kreditoriaus įprastinės gyvenamosios vietos nustatymu, viena iš dažniausiai Lietuvos teismų daromų klaidų yra ta, jog teismai ieškinyje pareikštus reikalavimus laiko neatsiejamais vienas nuo kito ir per daug formaliai konstatuoja jų neteisringumą Lietuvos teismams. Teismų praktikoje yra pavyzdžių, kai pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai neatskleidžia bylos esmės, neišsiaiškina aktualių bylai aplinkybių ir, atitinkamai, vadovaujantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo argumentacija, nepagrįstai atsisako jurisdikcijos bylose dėl vaiko išlaikymo prievolės (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje). Šioje nutartyje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, jog pirmosios instancijos teismas apskritai nenurodė, kodėl pareikštas reikalavimas dėl išlaikymo ir išlaikymo išskolinimo priteisimo yra neteisringas Lietuvos teismams. Be to, kasacinis teismas nurodė, kad apeliacinės instancijos teismas laikė, jog reikalavimas dėl išlaikymo yra neteisringas, nes reikalavimas dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo yra neteisringas Lietuvos teismams. Sveikintinas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išplėstinės kolegijos šios apeliacinio teismo klaidos identifikavimas argumentuojant, jog tarp šių dviejų reikalavimų nėra hierarchijos ar subordinacijos santykio, jog „vieno iš ieškinyje pareikštų reikalavimų neteisringumas automatiškai nesuponuoja teismo negalėjimo nagrinėti kitus tuo pačius ieškiniu reiškiamus reikalavimus, nebent taikytiname tarptautinio teisingumo klausimus reglamentuojančiame teisės akte būtų nurodyta kitaip“. Taigi, jeigu teismui pagal faktines bylos aplinkybes yra pagrindas spręsti, kad reikalavimo dėl vaiko išlaikymo ir reikalavimo dėl tėvų pareigų sujungimas atitiktų geriausius vaiko interesus, toks sujungimas yra galimas, tačiau pats reikalavimas dėl išlaikymo ir (ar) išlaikymo išskolinimo priteisimo *per se* nėra neatsiejamas nuo reikalavimo dėl tėvų pareigų ir gali būti reiškiamas bei nagrinėjamas savarankiškai.

Priešinga teismų daroma klaida yra ta, jog teismai, atlikę bylos ir joje pareikštų reikalavimų analizę, bei nustatę, jog vienas iš ieškinio reikalavimų yra teisingas Lietuvos teismui, imasi nagrinėti ir spręsti dėl visų reikalavimų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 29 d.

nutartis civilinėje byloje; 2016 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje; 2016 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje). Teismas neturi teisės priimti tokio sprendimo. Pavyzdžiui, jei Lietuvos piliečiai kreipiasi į Lietuvos teismą dėl santuokos nutraukimo, kaip į abiejų sutuoktinių bendros pilietybės valstybės teismą, tai dar visiškai nereiškia, jog tokiu atveju Lietuvos teismas automatiškai turės jurisdikciją nagrinėti ir tėvų pareigų bylą, ir bylą dėl vaiko išlaikymo, jei vaiko gyvenamoji vieta būtų ne Lietuvoje, o Vokietijoje ar kitoje užsienio valstybėje. Teismas, tinkamai taikydamas teisingumą reglamentuojančias taisykles ir nustatęs, kad turi kompetenciją tik vienu iš pareikštų reikalavimų, turėtų kitus klausimus palikti nenagrinėtus arba atsisakyti jurisdikcijos ta apimtimi, kurių reikalavimų atžvilgiu teisės nagrinėti neturi (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, 2002). Jurisdikcija dėl vaiko išlaikymo prievolės priklausytų Vokietijos ar kitos užsienio valstybės teismams, kadangi būtent ten yra vaiko gyvenamoji vieta.

1.2.1.3. Išlaikymo reglamento pasirinktos jurisdikcijos taisyklės

Išlaikymo reglamento 4 ir 5 straipsniai įtvirtinta pasirinktos jurisdikcijos taisykles. 4 straipsnis suteikia ginčo šalims teisę pasirinkti, jog reikalavimą dėl nepilnamečio vaiko išlaikymo prievolės nagrinėtų teismas, esantis:

1. vienos iš šalių įprastinės gyvenamosios vietos valstybėje; arba
2. vienos iš šalių pilietybės valstybėje.

Atsižvelgiant į tai, jog šio straipsnio 3 dalyje įtvirtintas imperatyvus draudimas šalims pasirinkti jurisdikciją bylose dėl jaunesnių nei 18 metų vaikų išlaikymo prievolių, ši pasirinktos jurisdikcijos taisyklė toliau nebus nagrinėjama.

Papildomai pažymėtina, jog jurisdikcija gali būti pasirinkta atsakovui įsitraukus į ginčą ir neginčijant jurisdikcijos. 5 straipsnis įtvirtina, jog jeigu atsakovas pateikė atsiliepimą į ieškovo, kreditoriaus, ieškinį ir neįrodinėjo bylos neteisingumo šiam teismui, laikoma, jog atsakovas sutiko su minėto teismo, nagrinėjančio reikalavimą dėl vaiko išlaikymo prievolės, jurisdikcija. Atitinkamai, taip pasirinko jurisdikciją. Jurisdikcijos ginčijimas turi įvykti pasirengimo teisminiam nagrinėjimui etape, paduodant pirmąjį atsiliepimą į ieškinį (Nekrošius, 2018, p. 261). Kadangi šis straipsnis numato „susitarimo dėl teisingumo sudarymo konkludentiniais veiksmais galimybę“, nes „dalyvaudamas procese atsakovas tyliai pritaria pasirinkto teismo jurisdikcijai”,

apeliacinės instancijos teismas civilinėje nutartyje nurodė, jog šiam straipsniui taikomas 4 straipsnio 3 dalies draudimas (Nekrošius, 2018, p. 261, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje). Vadinasi, anot teismo, 5 straipsnis taip pat negali būti taikomas reikalavimams dėl nepilnamečio vaiko išlaikymo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje). Vis dėlto, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas paprieštaravo šiai pozicijai ir išaiškino, kad atsakovo dalyvavimo procese jurisdikcijos taisyklė ir susitarimas dėl jurisdikcijos yra du atskiri jurisdikcijos pagrindai. Lietuvos teismų praktikoje nemažai atvejų, kai vadovaujantis šiuo straipsniu byla dėl išlaikymo vaikams priteisimo, kuri buvo neteisinga teismui, tampa jam teisinga. Pavyzdžiui, ESTT yra išaiškinęs, jog teismas, nagrinėjantis mišrios šeimos bylą, kurioje keliami reikalavimai dėl santuokos nutraukimo, tėvų pareigų nepilnamečiam vaikui ir nepilnamečio vaiko išlaikymo, ir nustatęs, jog neturi jurisdikcijos nagrinėti reikalavimo dėl tėvų pareigų, vis dėlto turi jurisdikciją spręsti dėl nepilnamečio vaiko išlaikymo prievolės nustatymo, jeigu teismas yra „atsakovo nuolatinės gyvenamosios vietos teismas arba teismas, kurio nagrinėjamame procese atsakovas dalyvauja neginčydamas jo jurisdikcijos“ (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2019 m. rugsėjo 5 d. sprendimas byloje). Nagrinėjant „numanomą jurisdikcijos prorogaciją“ arba kitaip dar vadinamą konkludentiniais veiksmais arba tyliu pritarimu pasirinktą jurisdikciją, svarbi 2020 m. Kauno apygardos nutartis (Szpunar, 2019, Kauno apygardos teismo 2020 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje). Joje paaiškėjo, jog teismai dažnai konstatuoja reikalavimo dėl vaiko išlaikymo neteisingumą Lietuvos teismams Išlaikymo reglamento 3 straipsnio a, b, c, d punktų bei 4 straipsnio pagrindu, ir nekelia reikalavimo teisingumo klausimo pagal 5 straipsnį. Apeliacinis teismas pritarė apelianto argumentui, kad vien tai, jog reikalavimas neteisingas Lietuvos teismams pagal bendrąsias, pagalbines ir pasirinktos jurisdikcijos taisykles, dar nereiškia, kad jog jis neteisingas ir pagal specialiąsias taisykles. Byloje atsakovė pateikė atsiliepimą į ieškovo ieškinį, kuriame pareiškė atsikirtimus ieškovo pareikštam reikalavimui, tačiau bylos jurisdikcijos neginčijo. Atsižvelgiant į tai, apeliacinės instancijos teismas konstatavo, jog ginčui turėjo būti taikomas Išlaikymo reglamento 5 straipsnis ir reikalavimas dėl išlaikymo nepilnamečiui vaikui dydžio pakeitimo buvo pripažintas teisingu Lietuvos teismams.

Atkreiptinas dėmesys ir į tuos atvejus, kai atsakovas byloje dėl vaiko išlaikymo priteisimo pateikia priešieškinį dėl bendravimo tvarkos nustatymo bei prašo abu reikalavimus nagrinėti kartu, nes tarp jų yra tarpusavio ryšys ir juos nagrinėjant kartu bus galima greičiau ir teisingai išnagrinėti

bylą (Kauno apygardos teismo 2020 m. birželio 18 d. nutartis civilinėje byloje). Kai atsakovas, gavęs ieškinį, neišreiškia nesutikimo su Lietuvos teismų jurisdikcija, pateikia priešieškinį ir nesutikimą su jurisdikcija išreiškia tik atsiliepime į ieškovės kasacinį skundą, laikoma, jog atsakovas anksčiau tyliai, savo konkludentiniais veiksmais pritarė Lietuvos teismų jurisdikcijai. Vadinasi, vėlesnis, jurisdikcijos ginčijimas nekeičia jurisdikcijos pagrindų bylos iškėlimo metu (Kauno apygardos teismo 2020 m. birželio 18 d. nutartis civilinėje byloje). Šie apeliacinės instancijų teismų sprendimai atitinka Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, kuri jau buvo nagrinėta dėl bylos teisingumo sprendžiant vaikų išlaikymo klausimą pagal kartu keliamą su tėvų pareigomis susijusį reikalavimą. 2019 m. nutartyje kasacinis teismas akcentavo svarbų aspektą dėl bylos teisingumo pagal atsakovo dalyvavimą procese. Joje buvo išaiškinta, jog „nors byla dėl išlaikymo vaikams priteisimo nebuvo teisinga Lietuvos teismui pagal bendrąsias jurisdikcijos taisykles, tačiau, atsakovui neginčijus teismo jurisdikcijos, ji tapo teisinga pagal Išlaikymo reglamento 5 straipsnį” (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, ginčo šalims yra svarbu žinoti, jog neišreiškus prieštaravimo dėl Lietuvos teismo jurisdikcijos, teismas turėtų priimti ieškinį pagal tyliu pritarimu pasirinktą jurisdikciją.

Pastebėtina, jog tokiu atveju susidaro situacija, kai teismui, nustatius, jog jurisdikcijos dėl reikalavimo dėl vaiko išlaikymo prievolės jis neturi, šis reikalavimas vis dėlto tampa teisingas, jeigu atsakovas pateikia atsiliepimą į ieškinį arba priešieškinį ir nenurodo prieštaravimo dėl Lietuvos teismų jurisdikcijos. Vadinasi, kai teismas neturi jurisdikcijos pagal Išlaikymo reglamento 3 straipsnyje įtvirtintas bendrąsias ir pagalbines taisykles, automatiškai taikomas 5 straipsnis (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2019 m. rugsėjo 5 d. sprendimo byloje). Todėl net ir tais atvejais, kai Lietuvos piliečiai gyvena užsienio valstybėje, vaiko įprastinė gyvenamoji vieta yra užsienio valstybėje, ieškovas turi teisę kreiptis į Lietuvos teismą dėl reikalavimo dėl vaiko išlaikymo prievolių, net jei teismas neturi jurisdikcijos pagal 3 straipsnio jurisdikcijos taisykles. Toks numanomos jurisdikcijos prorogacijos nustatymas gali būti laikomas kaip prieštaraujantis geriausių vaiko interesų principui. Ši išvada pagrįsta tuo, jog būtent vaiko įprastinės gyvenamosios vietos teismas geriausiai gali nustatyti vaiko poreikius bei išlaikymo dydį. Todėl vien dėl to, kad atsakovas (dažnu atveju net nežinodamas apie būtinybę ginčyti jurisdikciją) pateikia atsiliepimą arba priešieškinį Lietuvos teismui, reikalavimas dėl vaiko išlaikymo prievolės neturėtų būti nagrinėjamas su vaiku stipriais ryšiais nesusijusioje pilietybės valstybėje.

1.2.1.4. Išlaikymo reglamento specialiosios jurisdikcijos nustatymo taisyklės

Be bendrųjų, pagalbinių ir pasirinktinės jurisdikcijos taisyklių Išlaikymo reglamentas reglamentuoja ir specialiąsias jurisdikcijos taisykles (6 ir 7 straipsniai). Šios taisyklės gali būti taikomos tik tuomet, kai teismas neturi jurisdikcijos pagal anksčiau išvardytas Išlaikymo reglamento teisingumo taisykles ir pagal Lugano konvencijoje dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (pasirašyti tarp Islandijos, Norvegijos Karalystės ir Šveicarijos) įtvirtintas jurisdikcijos taisykles. Papildoma jurisdikcijos taisyklė, įtvirtinta 6 straipsnyje, leidžia dėl vaiko išlaikymo priteisimo spręsti abiejų šalių pilietybės teismui. Taigi, nepritaikius nė vienos jurisdikcijos taisyklės, tačiau abiems šalims, kreditoriui ir skolininkui, esant Lietuvos piliečiams, neatsižvelgus į jų gyvenamąją vietą kitoje VN, būtų taikoma papildoma jurisdikcija ir reikalavimas dėl vaiko išlaikymo būtų sprendžiamas Lietuvos teisme. Jei 6 straipsnyje įtvirtinta taisyklė negali būti taikoma, paskutinė yra vadinamoji *forum necessitatis* taisyklė. Vadovaujantis ja, VN, kuri yra pakankamai susijusi, teismas gali nagrinėti bylą, jei, pirma, byla neteisminga jokiame VN teismui; antra, procesas yra neįmanomas trečioje valstybėje, su kuria byla yra glaudžiai susijusi, dėl objektyvių kritinių situacijų priežasčių (pavyzdžiui, karo, okupacijos, revoliucijos); trečia, procesas negali prasidėti ar vykti trečioje valstybėje; ketvirta, ginčas turi būti pakankamai susijęs su VN, į kurią kreipiamasi (Nekrošius, 2018, p. 162-163, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 22 d. Tarptautinės ir Europos..., 2015). Tik patenkinus visas sąlygas, ginčo šalys gali pasinaudoti paskutiniąją išlaikymo prievolėms nustatyta jurisdikcijos taisykle - *forum necessitatis*.

1.2.2. Tarptautinis civilinis procesas

Kai byla yra susijusi su valstybe, kuri nėra ES VN, ES priimti teisės aktai jai negalioja ir jos neįpareigoja. Tokiais atvejais taikomos tarptautinės teisės normos, valstybių bendradarbiavimo dėka priimti įvairūs teisės aktai, pavyzdžiui, Konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje (toliau - **1996 m. Hagos konvencija**). Ji taikoma išlaikymo bylose, jei ginčas nesusijęs su ES. Jeigu su ginču susijusi valstybė nėra tarptautinio teisės akto dalyvė, taikomos dvišalės, trišalės sutartys dėl teisinės pagalbos (pavyzdžiui, Lietuva, Latvija ir Estija yra ratifikavusi trišalę sutartį).

Pastarosios sudaromos tarp valstybių, kurias sieja glaudūs ekonominiai, kultūriniai, socialiniai santykiai. Šiuo metu Lietuva yra sudariusi tarptautines dvišales sutartis dėl teisinės pagalbos su buvusiomis Sovietų Sąjungos respublikomis: Armėnija, Azerbaidžanu, Baltarusija, Kazachstanu, Moldova, Rusija, Ukraina, Uzbekistanu. Tarp šių valstybių piliečių dažniausiai sudaromi ne tik juridinių asmenų sandoriai, dėl kurių kyla ginčai, bet ir mišrios santuokos, kurių nutraukimas ir su santuokos nutraukimu susiję klausimai yra reglamentuojami tarptautinio civilinio proceso normomis. Be to, šių valstybių piliečiai sukuria mišrias šeimas, kuriose gimsta vaikai, o paskui prasidėjus tėvų skyrybų arba separacijos procesams tampa aktualus ir vaiko išlaikymo prievolės klausimas. Lietuva dėl kaimyninių, prekybinių, išplėtotų turizmo santykių taip pat yra sudariusi dvišales sutartis dėl teisinės pagalbos su Lenkija, Kinija ir Turkija. Be to, jau ilgą laiką dėl besikuriančių lietuvių bendruomenių kitose valstybėse (JAV, Kanadoje, Jungtinėje Karalystėje ar Australijoje) vyksta derybos dėl dvišalių sutarčių pasirašymo, tačiau šiuo klausimu iki šiol nebuvo priimtas joks konkretus sprendimas. Taigi, jei ginčo valstybė yra ne ES VN, bet tarptautinio teisės akto dalyvė, išlaikymo reikalavimo jurisdikcijai bei taikytinai teisei nustatyti taikomas tarptautinis teisės aktas - 1996 m. Hagos konvencija. Jei valstybė nėra ratifikavusi šios konvencijos, tačiau su Lietuva yra sudariusi tarptautinę teisinės pagalbos sutartį, taikomos šioje sutartyje sulygotos jurisdikcijos taisyklės. Kaip jau buvo minėta šio darbo įžangoje, darbe nagrinėjamos šiuo metu Lietuvai aktualiausios dvišalės sutartys dėl teisinės pagalbos - Sutartis su Baltarusija bei Sutartis su Rusija. Tais atvejais, kai tarptautinių daugiašalių ir dvišalių sutarčių nėra ir kai nagrinėjamam tarptautinio teisingumo klausimui netaikytini ES teisės aktai, taikomos nacionalinės civilinio proceso teisės nustatytos teisingumo taisyklės, įtvirtintos CPK.

Dvišalių sutarčių tikslas *per se* yra susitarti dėl civilinių, šeimos bei baudžiamųjų bylų teisingumo taisyklių, teismo sprendimo pripažinimo pagrindų, dokumentų įteikimo tvarkos, turtinių teisinių santykių, todėl didžiosios daugumos Lietuvos su kitomis valstybėmis pasirašytų dvišalių sutarčių nuostatos yra identiškos, o tų, kurių nuostatos nėra, skiriasi tik formuluotės, bet ne pati esmė. Atsižvelgiant į tai, tiek Sutartis su Baltarusija, tiek Sutartis su Rusija reglamentuoja tokias pačias taisykles, nustatančias, kurios valstybės teismas yra kompetentingas nagrinėti kilusį ginčą tarp jų ir Lietuvos piliečių. Sutarties su Baltarusija 33 straipsnis įtvirtina, jog „Priimti sprendimus bylose dėl teisinių santykių, nurodytų 31 ir 32 straipsniuose, kompetentingi teismai tos Susitariančiosios Šalies, kurios įstatymai tokiais atvejais taikytini. Jeigu ieškovas ir atsakovas gyvena vienos Susitariančiosios Šalies teritorijoje, kitos Susitariančiosios Šalies teismai

kompetentingi, laikantis 31 ir 32 straipsnių nuostatų”, o Sutarties su Rusija 32 straipsnis įtvirtina, jog „Priimti sprendimus bylose dėl teisinių santykių, nurodytų 29–31 straipsniuose, kompetentingi teismai Susitariančiosios Šalies, kurios įstatymai tokiais atvejais taikytini. Jeigu ieškovas ir atsakovas gyvena vienos Susitariančiosios Šalies teritorijoje, kompetentingi taip pat teismai ir šios Susitariančiosios Šalies, laikantis 29 ir 31 straipsnių nuostatų”. Tarptautinių dvišalių sutarčių taikytinos teisės normų analizė bus atlikta magistro darbo antrajame skyriuje, todėl neišsiplečiant į taikytinos teisės analizę ir apibendrinant Sutarties su Baltarusija ir Sutarties su Rusija jurisdikcijos nustatymo taisykles konstatuotina, jog šios taisyklės remiasi vaiko pilietybės kriterijumi. Vadinasi, su vaiko išlaikymo prievole susiję reikalavimai, esantys mišrios šeimos byloje, nagrinėjami vaiko pilietybės valstybės teisme. Toks jurisdikcijos nustatymas dvišalėse sutartyse yra pagrįstas tuo, jog bylą nagrinėjantis kreditoriaus pilietybės teismas yra linkęs jį labiau apsaugoti ir taip užtikrinami geriausi kreditoriaus interesai.

Atlikus teismų praktikos paiešką, susijusią su Sutarties su Baltarusija bei Sutarties su Rusija nuostatų taikymu, darytina išvada, jog nors bylų dėl tėvystės nuginkijimo, tėvystės teisių atėmimo, vaiko gyvenamosios vietos nustatymo ir santuokos nutraukimo nemažai, tačiau vis dėlto gausiausią bylų dalį sudaro prašymai pripažinti ir vykdyti Lietuvoje Rusijoje arba Baltarusijoje priimtą teismo sprendimą. Pažymėtina, kad su vaiko išlaikymo prievole susijusios bylos rastos tik dvi - senos apeliacinio teismo nutartys, kuriose buvo prašoma pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvoje sprendimą dėl išlaikymo nepilnamečiam vaikui priteisimo. Abiejose bylose apeliacinis teismas konstatavo, jog tiek iš Baltarusijos Gardino srities Smorgonės rajono teismo, tiek iš Rusijos Murmansko srities Severomorsko miesto teismo sprendimų nuorašų matyti, jog sprendimai įsiteisėję, priimtoje valstybėje nebuvo vykdomi, atsakovai laiku ir nustatyta forma informuoti (Lietuvos apeliacinio teismo 2003 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje, Lietuvos apeliacinio teismo 2003 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje). Atitinkamai, nesant kitų teismo sprendimo nepripažinimo pagrindų teismas leido Lietuvoje vykdyti Baltarusijos ir Rusijos teismų sprendimus dėl išlaikymo priteisimo nepilnamečiams vaikams.

1.3. Problemos, susijusios su tarptautiniu teisingumu

Vienas sudėtingiausių ES ir tarptautinių teisės aktų taikymo aspektų atsiskleidžia Lietuvos teismų praktikoje, kai vietoj to, kad atsakytų ginčo jurisdikcijos kaip neteismingos Lietuvos teismams

ir paliktų ieškinį nenagrinėtą, teismai sustabdo civilinės bylos nagrinėjimą (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, 2002, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje). Ši situacija susidaro, kai įvyksta paralelinis bylinėjimasis tarp tų pačių šalių tuo pačiu pagrindu skirtingose valstybėse. Tokiam bylinėjimuisi taikoma *lis pendens* taisyklė (Išlaikymo reglamentas, 2008). Vadovaujantis šia taisykle, galioja pirmumo laiko atžvilgiu principas - kai kažkurios valstybės teismas pirmasis iškelia bylą, visų kitų susijusių valstybių teismai privalo atsisakyti jurisdikcijos pirmojo, iškelusio bylą, teismo naudai. Šios taisyklės taikymui nėra svarbu, kur yra skolininko nuolatinė gyvenamoji vieta, svarbu tik tai, jog tarp tų pačių šalių tuo pačiu pagrindu kilęs ginčas būtų susijęs su dviejų ES VN teismais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 22 d. Tarptautinės ir Europos..., 2015). Atsižvelgiant į tai, jog *lis pendens* institutas skirtas išvengti dviejų nesuderinamų teismo sprendimų egzistavimo ES, taisyklės yra imperatyvios ir nenumato jokių išimčių (pavyzdžiui, teismo artumas, didesnis patogumas ir kt.)(Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 22 d. Tarptautinės ir Europos..., 2015). Pažymėtina, jog be paralelinio bylinėjimosi skirtingose valstybėse, kuri išsprendžia *lis pendens* taisyklė, kita su tarptautiniu teisingumu susijusi problema yra *forum shopping*. Šalys yra linkusios rinktis tą teismą, kuris taikys jų atžvilgiu palankesnes teisės normų kolizijos taisykles (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 22 d. Tarptautinės ir Europos..., 2015, Mikelėnas, 2001, p.161). Tačiau egzistuojant universalumo principui ir bendram ES tikslui suvienodinti taisykles tam, jog ES VN teismai tam tikrą teisės normų „koliziciją spręstų pagal vienodas, bendrai nustatytas taisykles“, išvengiama nesuderinamų skirtingų valstybių teismų sprendimų, mažinama šalių lenktyniavimo tendencija, siekiant pasirinkti kiekvienai šaliai palankesnę teismą, t.y. *forum shopping* (Family Law Bar Association, International Academy..., 2018, p. 9, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 22 d. Tarptautinės ir Europos..., 2015). Priešingu atveju, neužkertant kelio tokioms šalių lenktynėms, neskatinamos derybos taikiai susitarti, tarpininkavimas ir taikūs ikiteisminiai sprendimai (Hodson, Smith, 2018). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymi, jog teismai *lis pendens* taisyklę turi taikyti tik tuomet, kai bylos skirtingose valstybėse yra iškeltos dėl pareigų tarp tų pačių tėvų pareigų turėtojų tam pačiam vaikui ir kai sutampa ieškinių pagrindai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, kai taikoma *lis pendens* taisyklė, teismas, į kurį kreiptasi vėliau, gauna pranešimą, jog kitos valstybės teisme yra nagrinėjama tokia byla, ir „*ex officio* privalo sustabdyti bylos nagrinėjimą iki tol, kol pirmasis teismas nustatys jurisdikciją“, o „kai galutinai nustatoma

pirmojo teismo jurisdikcija nagrinėti bylą, antrasis teismas privalo atsisakyti jurisdikcijos” (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje, Išlaikymo reglamentas, 2008). Užsienio teisės mokslininkai pabrėžia, jog ir užsienio teismų praktikoje aiškintina, kad ne pirmumo kreiptis į teismą principas turi lemti bylos jurisdikciją, bet vaiko artumo su valstybe ir geriausių vaiko interesų principai (Hodson, 2015, p. 7). Veikimas prieš šiuos principus pasireikštų skubotu ieškinio priėmimu ir, vadovaujantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija, nesant pakankamo pagrindo manyti, kad reikalavimas teisingas būtent šios valstybės teismui, gali sukelti nesuderinamų skirtingų valstybių teismų sprendimų riziką (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje).

2. BYLŲ, KYLANČIŲ IŠ VAIKŲ IŠLAIKYMO PRIEVOLIŲ, TAIKYTINOS TEISĖS PROBLEMATIKA

Nors vieni teisės mokslininkai laikosi nuomonės, jog jurisdikcija yra pats svarbiausias klausimas tarptautiniame ginče, tačiau ne mažiau aktualus yra taikytinos teisės nustatymas (Keyes, 2004, Milinis, Pranevičienė, 2018, p. 239). Tai, kad tam tikro tarptautinio ginčo jurisdikcija nustatyta vienoje valstybėje, dar nereiškia, jog bus taikoma tos valstybės teisė, t.y. *lex fori* (Mikelėnas, 2001, p.22, p. 155, Grigienė, Laurišaitė, 2011, p. 13). Taikytinos teisės nustatymo klausimas yra sudėtingas, nes to paties ginčo skirtingiems reikalavimams gali būti taikoma skirtingų valstybių teisė, teismai nustato reikalavimams taikytiną teisę, nežinodami ir neanalizuodami jos turinio. Vadovaujantis prof. V. Mikelėno pozicija, įvairių valstybių taikytinos teisės kolizinės normos yra bene sudėtingiausia tarptautinės privatinės teisės sritis (Mikelėnas, 2001, p. 25, p. 91).

2.1. Taikytinos teisės klausimai Europos Sąjungos reglamentavime

Taikytiną teisę su vaiko išlaikymo prievole susijusiuose tarptautiniuose ginčiuose ES reglamentuoja Hagos protokolas. Šis teisės aktas, kaip ir Išlaikymo reglamentas, pasižymi universalumo požymiu ir yra taikomas ir tuomet, kai viena su ginču susijusi valstybė yra prisijungusi prie Hagos protokolo, o kita ne. Nors 1996 m. Hagos konvencijoje įtvirtintos nuostatos numato tiek jurisdikcijos, tiek taikytinos teisės taisykles ir Hagos protokolas nepadarо šios konvencijos negaliojančios, tačiau juo yra pakeičiamos iki šiol taikytos 1996 m. Hagos konvencijos taikytinos teisės taisyklės (Nekrošius, 2018, p. 252). Pažymėtina, jog Konvencijos nuostatos vis dar aktualios toms valstybėms, kurios nėra ratifikavusios Hagos protokolo. Tais atvejais, jei su ginču susijusi valstybė nėra ratifikavusi nei Hagos protokolo, nei 1996 m. Hagos konvencijos, egzistuojant dvišalei sutarčiai, reglamentuojančiai vaiko išlaikymo prievolėms taikytiną teisę, taikoma ji. Tais atvejais, kai dvišalės sutarties nėra ir valstybė nėra ratifikavusi minėtų teisės aktų, dėl savo universalumo požymio taikomas Hagos protokolas (Hagos protokolas, 2007). Be to, Hagos protokolą gali ratifikuoti ir šalys, kurios nėra 1996 m. Hagos konvencijos dalyvės (Walker, 2015). Toks jo taikymas užtikrina, jog susidariusi teisės normų kolizija bus sprendžiama pagal vienodas, bendras rinkos taisykles, ir leidžia išvengti nesuderinamų skirtingų

valstybių teismų sprendimų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Europos Sąjungos..., 2016). Papildomai pažymėtina, kad teisės doktrinoje laikoma, jog Hagos protokolas yra protingai sukurtas kompromisas tam, kad būtų suderintas išlaikymo išieškojimas ES ir už jos ribų, užtikrinamas efektyvus tarptautinio išlaikymo priteisimas (Viarengo, Villata, 2020, Pineiro 2020). Užsienio autoriai siūlo, jog Hagos protokolas turėtų galutinai pakeisti 1996 m. Hagos konvenciją taikytinos teisės klausimais ir teismai, nagrinėdami reikalavimo dėl vaiko išlaikymo taikytinos teisės klausimą, turėtų iškart vadovautis Hagos protokolu (Viarengo, Villata, 2020, Pineiro 2020). Šią poziciją palaiko ir magistro darbo autorė, kadangi teismams, susidūrus su tarptautine byla, nebebūtų painu, kuriuo tarptautiniu teisės aktu reiktų remtis siekiant nustatyti taikytiną teisę išlaikymo bylose, būtų aišku, jog visais atvejais yra taikomas Hagos protokolas. Be to, atsižvelgiant į tai, jog Hagos protokole yra perkeltos 1996 m. Hagos konvencijos nuostatos dėl taikytinos teisės išlaikymo bylose, nėra jokie pagrindai teismams vadovautis dviem tarptautiniais teisės aktais, kai universalumo principas leistų tokioms byloms taikyti tik Hagos protokolą. Tai pagrindžia ir daugiau užsienio teisės mokslininkų, teigiančių, jog Hagos protokolo priėmimas iš tiesų žymi naują tarptautinio bendradarbiavimo erą išlaikymo išieškojimui iš užsienio bei kad tai yra esminis ir turbūt pats svarbiausias elementas naujame tarptautinio išlaikymo priteisimo mechanizme (Beaumont et al, 2014, Hess, Spancken 2014).

Taisyklės, kuriomis teismai turėtų visais atvejais vadovautis, yra Hagos protokole įtvirtintos taikytinos teisės taisyklės, kitaip dar vadinamos „kaskadomis“. Kiekviena iš jų gali būti taikoma tik eiliškumo principu, t.y. tik tuo atveju, jeigu negali būti taikoma prieš ją prieš ją įtvirtinta „kaskada“.

2.1.1. Hagos protokolo bendrosios taisyklės dėl taikytinos teisės

Pirmoji „kaskada“ yra įtvirtinta Hagos protokolo 3 straipsnyje ir numato bendrąją taisyklę, kuri pirmoji turėtų būti taikoma kiekvienoje mišrios šeimos byloje. Vadovaujantis ja, išlaikymo prievolės reglamentuoja kreditoriaus (vaiko) nuolatinės (įprastinės) gyvenamosios vietos teisė. Jeigu prasidėjus teismo procesui vaikas keičia nuolatinę gyvenamąją vietą, nuo to momento keičiasi ir išlaikymo prievolėms taikytina teisė (Hagos protokolas, 2007). Hagos protokolas, kaip ir Išlaikymo reglamentai, nepateikia nuolatinės gyvenamosios vietos sąvokos, todėl teismas, gavęs

su vaiko išlaikymu susijusią bylą, privalo vadovautis tais pačiais kriterijais, numatytais ESTT praktikoje (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2009 m. balandžio 2 d. sprendimas byloje, 2007 m. lapkričio 29 d. sprendimas byloje, 2010 m. gruodžio 22 d. sprendimas byloje). Kai bendroji taisyklė negali būti taikoma, nes kreditorius pagal savo įprastinės gyvenamosios taikomą teisę negali gauti išlaikymo išmokų, taikoma Hagos protokolo 4 straipsnyje įtvirtinta antroji „kaskada“. Tokie atvejai galėtų būti, kai teismas, vadovaudamasis pagal vaiko įprastinės gyvenamosios vietos teisę, priima sprendimą nepriteisti iš skolininko išlaikymo išmokų, nes jis neturi pakankamai pajamų. Dar vienas atvejis galėtų būti, kai pagal kreditoriaus įprastinės gyvenamosios vietos teisę vaikui, vyresniam nei 18 m., tačiau jaunesniam nei 21 m., išlaikymas nepriklauso, tačiau pagal kitas Hagos protokole numatytas taikytinos teisės taisykles pilnametis vaikas turėtų teisę į išlaikymą. Taigi, tam, kad nebūtų apribojama kreditoriaus teisė į išlaikymą, Hagos protokolas numato dvi „sekas“, kaip, negalint taikyti vienos valstybės teisės, būtų taikoma kitos valstybės teisė ir tokiu būdu vaiko teisė į išlaikymą būtų užtikrinta (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Europos Sąjungos..., 2016).

2.1.2. Hagos protokolo specialiosios taisyklės dėl taikytinos teisės vaikų išlaikymo bylose

Kadangi šis darbas nagrinėja tik vaikų išlaikymo prievolėms taikytiną teisę, atkreipiamas dėmesys tik į vieną privilegijuotą kreditorių grupę - vaikų, kuriuos pareiškia išlaikyti tenka tėvams (Hagos protokolas, 2007). Nuo to, kokios vietos teisė reikalavimui taikoma pirmoji, priklauso, ar galios „I seka“ ar „II seka“. Jei pagal Išlaikymo reglamento bendrąsias taisykles kreditorius kreipiasi į kreditoriaus įprastinės gyvenamosios vietos teismą, tai „II seka“ neb gali būti taikoma ir yra taikoma tik „I seka“. Tokiu atveju, negalint prisiteisti išlaikymo pagal pirmąją „kaskadą“, taikoma antroji „kaskada“ - *lex fori* - teismo vietos teisė tėvams (Hagos protokolas, 2007). Jeigu kreditorius pagal vietos teisę vėl negali gauti išlaikymo išmokų, taikoma ketvirtoji, paskutinė, „kaskada“ - kreditoriaus ir skolininko bendros pilietybės vietos teisė tėvams (Hagos protokolas, 2007).

Jei kreditorius, remdamasis Išlaikymo reglamento antrąja bendrąja taisykle, kreipiasi į skolininko nuolatinės gyvenamosios vietos teismą, taikoma trečioji „kaskada“, kuri numato skolininko nuolatinės (įprastinės) gyvenamosios vietos valstybės teisės taikymą. Tokiu atveju gali būti taikomos taisyklės tik pagal „II seką“. Kreipdamasis į šios vietą teismą kreditorius prisiima riziką, jog bus taikoma šio ginčo jurisdikciją turinčio teismo vietos teisė. Vadinas, po kreipimosi

į skolininko įprastinę gyvenamąją vietą ir jos teisei nenumatant vaiko išlaikymo pareigos, taikoma jau aprašyta pirmoji „kaskada“, o jeigu ne tik skolininko, bet ir kreditoriaus įprastinės gyvenamosios vietos teisė nenumato vaiko išlaikymo prievolės užtikrinimo, taikoma ketvirtoji „kaskada“, jei kreditorius ir skolininkas turi bendrą pilietybę.

Pažymėtina, jog „kaskadų“ taisyklės gali būti taikomos tik tuomet, kai konkrečios valstybės teisė nenumato vaiko išlaikymo prievolės arba ją apriboja. Kreditorius negali remtis, pavyzdžiui, antrąja „kaskados“ taisykle vietoj pirmosios vien dėl to, kad kreditoriaus įprastinės gyvenamosios vietos teisė ir teismų praktika priteisia mažesnę išlaikymo dydį nei būtų priteistas teismo vietos arba skolininko įprastinės gyvenamosios vietos valstybėje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Europos Sąjungos..., 2016). Taigi, kai vaikas gali gauti išlaikymo išmokas, „net jeigu praktiškai jos mažiau palankios kreditoriui“, nes yra mažesnės, kreditoriui nėra leidžiama pasirinkti ne pagal eiliškumą einančią „kaskados“ taisyklę (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Europos Sąjungos..., 2016). Priešingas atvejis, kai iš tiesų būtų galima vadovautis kita „kaskados“ taisykle, jeigu skirtingų su ginču susijusių valstybių teisės aktai numatytų skirtingus vaiko išlaikymo įsiskolinimo priteisimo terminus. Pavyzdžiui, CK 3.200 straipsnis numato, jog „išlaikymo įsiskolinimas negali būti išieškotas daugiau kaip už trejus metus iki ieškinio pareiškimo dienos“, o Vokietijos teisė leidžia įsiskolinimą išieškoti „nuo vaiko gimimo“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Europos Sąjungos..., 2016). Atsižvelgiant į geriausius vaiko interesus, tokioje situacijoje galėtų būti nesilaikoma „kaskadų“ eiliškumo ir galėtų būti taikoma Vokietijos teisė.

2.1.3. Lietuvos teismų praktikos klaidos, taikant Hagos protokolo taikytinos teisės taisykles vaikų išlaikymo bylose

Lietuvos teismų praktikoje yra tik 26 bylos, turinčios tarptautinį elementą, kuriose vadovaujamosi Hagos protokolu. Vis dėlto, atkreiptinas dėmesys, jog beveik absoliuti dauguma bylų yra susijusios su prašymais kitos valstybės sprendimus pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvoje. 2000 m. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalgoje konstatuotas itin svarbus aspektas, pabrėžiantis taikytinos teisės įtaką ginčo jurisdikcijos nustatymui. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, jog „teismas negali atsisakyti priimti ieškinio pareiškimo, motyvuodamas tuo, kad šalių santykiams reikia taikyti ne Lietuvos, o užsienio valstybės teisę (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalga, 2000). Visgi, konkrečiai su taikytina teise vaiko išlaikymo prievolėms yra susijusios tik dvi Klaipėdos

apygardos teismo bylos. Šiose bylose teismas, taikydamas Hagos protokole įtvirtintas „kaskadų“ taisykles, nepadarė klaidų, priešingai, tinkamai jas pritaikė. Be to, Lietuvos teismų praktikoje nėra bylos, kurioje teismas atsisakytų jurisdikcijos dėl kitos valstybės taikytinos teisės. Visai neseniai priimtoje nutartyje Klaipėdos apygardos teismas pritarė Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos miesto rūmų priimtam sprendimui ir nutartyje aiškiai išdėstė apeliantei, kodėl byloje yra taikoma būtent Lietuvos teisė (Klaipėdos apygardos teismo 2020 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje). Atsižvelgiant į tai, jog apeliančės nuolatinės gyvenamosios vietos valstybė yra Lietuva, taikoma bendroji Hagos protokolo taisyklė, pirmoji „kaskada“ - jos, kaip kreditoriaus, įprastinės gyvenamosios vietos valstybės teisė. Be to, kadangi šio ginčo jurisdikciją turi Lietuvos teismai, netgi ir pagal specialiąsias kreditoriui palankias taisykles būtų taikoma teismo vietos teisė, t.y. Lietuvos teisė. Teismas apeliantei nutartyje pabrėžė, jog ji nesikreipė į skolininko nuolatinės gyvenamosios vietos teismą, todėl trečioji „kaskada“, numatanti skolininko įprastinės gyvenamosios vietos taikytiną teisę, šioje situacijoje negali būti taikoma. Taip pat kreditorius su skolininku nebuvo susitarę dėl taikytinos teisės, todėl netaikytini ir Hagos protokolo straipsniai, reglamentuojantys taikytinos teisės susitarimą (Klaipėdos apygardos teismo 2020 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje). Pagirtinas toks išsamus teismo išaiškinimas apeliantei dėl taikytinos teisės išlaikymo prievolės byloms, nes įtvirtintus „kaskadų“ principus itin lengva sumaišyti. Antroji Klaipėdos apygardos teismo nutartis civilinėje byloje taip pat nėra itin seniai priimta - viso labo 2018 m. (Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje). Apeliacinės instancijos teismas pritarė tiek pirmosios instancijos teismui, tiek ieškovei, jog kreipiantis į skolininko gyvenamosios vietos teismą Lietuvoje yra taikomos Lietuvos teisės normos pagal antrąją „kaskadą“, kurios „labiau užtikrina vaiko teisę gauti išlaikymo išmokas“ (Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje). Teismas atkreipė dėmesį, jog abi šalys procesinius dokumentus rengė vadovaudamiesi Lietuvos teisės normomis, proceso metu Lietuvos taikytinos teisės neginčijo bei nereikšė reikalavimo, jog taikytina teisė būtų nustatoma pagal bendrąją Hagos protokolo taisyklę - pirmąją „kaskadą“ - vaiko įprastinės gyvenamosios vietos valstybę. Klaipėdos apygardos teismas nenustatė pagrindų, jog Lietuvos teisės taikymas „neatitiktų geriausių vaiko interesų“ (Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje).

2.1.4. Taikytinos teisės pasirinkimas

Analogiškai Išlaikymo reglamente įtvirtintam imperatyviam draudimui dėl asmenų jaunesnių nei 18 m. reikalavimo dėl išlaikymo prievolių jurisdikcijos susitarimo, Hagos protokolo 8 straipsnio 3 dalis taip pat numato draudimą susitarti dėl taikytinos teisės kitokios nei įtvirtintos 7 straipsnyje. 7 straipsnyje įtvirtinta galimybė kreditoriui ir skolininkui susitarti dėl konkrečioje valstybėje reikalavimą dėl vaiko išlaikymo nagrinėjančio teismo vietos taikytinos teisės. Kitaip tariant, Hagos protokolą numato kreditoriaus ir skolininko teisę susitarti, kad būtų taikoma *lex fori*, jurisdikciją turinčio teismo vietos teisė.

2.2. Taikytinos teisės klausimai dvišalėse sutartyse dėl teisinės pagalbos

Atlikus taikytinos teisės Sutarties su Baltarusija ir Sutarties su Rusija nuostatų analizę, pažymėtina, jog taikytina teisė, kaip ir jurisdikcija, reikalavimams dėl vaiko išlaikymo priklauso nuo vaiko pilietybės. Sutarties su Baltarusija 30 straipsnio, reglamentuojančio tėvų ir vaikų tarpusavio teisinius santykius, 1 dalis numato, jog „Teisinius santykius tarp tėvų ir vaikų reguliuoja tos Susitariančiosios Šalies, kurios teritorijoje jie turi bendrą gyvenamąją vietą, įstatymai“, o Sutarties su Rusija 30 straipsnio 1 dalis šiek tiek kita formuluote numato tą patį: „Teisinius santykius tarp tėvų ir vaikų reguliuoja įstatymai tos Susitariančiosios Šalies, kurios teritorijoje jie turi bendrą gyvenamąją vietą“. Abiejų sutarčių 30 straipsnio 2 dalys taip pat skiriasi nežymiai - Sutartyje su Baltarusija įtvirtina „Jeigu kurio nors iš tėvų ir vaikų gyvenamoji vieta yra kitos Susitariančiosios Šalies teritorijoje, jų teisinius santykius reguliuoja Susitariančiosios Šalies, kurios pilietis yra vaikas, įstatymai“, o Sutartyje su Rusija: „Jeigu kurio nors iš tėvų ir vaikų gyvenamoji vieta yra kitos Susitariančiosios Šalies teritorijoje, jų teisinius santykius reguliuoja įstatymai Susitariančiosios Šalies, kurios pilietis yra vaikas“. Nesantuokinių vaikų išlaikymą šių sutarčių 31 straipsniai reglamentuoja taip pat - Sutarties su Baltarusija įtvirtina, jog „Teisinius santykius tarp vaiko, gimusio nesantiems įregistruotoje santuokoje asmenims, ir jo motinos bei tėvo reguliuoja Susitariančiosios Šalies, kurios pilietis yra vaikas, įstatymai“, o Sutarties su Rusija: „Teisinius santykius tarp vaiko ir jo motinos bei tėvo, nesančių tarpusavyje santuokoje, reguliuoja įstatymai Susitariančiosios Šalies, kurios pilietis yra vaikas“. Taigi, konstatuotina, jog jeigu kreditorius ir skolininkas gyvena skirtingose valstybėse, reikalavimui dėl vaiko išlaikymo taikytina vaiko

pilietybės teisė, nepriklausomai nuo to, ar vaikas yra gimęs susituokusių asmenų šeimoje, ar nesusituokusių.

Atkreiptinas dėmesys, jog Lietuvos teismų praktikoje nerasta bylų, kuriose būtų prašoma išspręsti taikytinos teisės klausimą, o ne pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvoje priimtą Baltarusijos arba Rusijos teismų sprendimus². Kadangi iš šių kaimyninių valstybių Lietuvos apeliacinis teismas sulaukia daug prašymų, itin svarbu, kad teismas, susidūręs su Baltarusijoje arba Rusijoje gyvenančio vaiko išlaikymo klausimu, žinotų, kokį tarptautinį teisės aktą turėtų taikyti. Konkrečiai, jog teismas žinotų, kad turi būti taikoma vaiko pilietybės, o ne jo įprastinės gyvenamosios vietos teisė.

² Ieškota Infolex duomenų bazėje pagal šiuos kriterijus: *Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose* (iš viso 44 bylos, tačiau nėra nė vienos aktualios šiai magistro darbo temai), *Lietuvos Respublikos ir Baltarusijos Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose* (iš viso 29 bylos, tačiau nėra nė vienos aktualios šiai magistro darbo temai),

3. GINČŲ DĖL VAIKŲ IŠLAIKYMO PRIEVOLĖS JURISDIKCIJOS BEI TAIKYTINOS TEISĖS NUSTATYMAS, KAI BYLA SUSIJUSI SU JUNGTINE KARALYSTE

2020 m. sausio 1 d. Jungtinė Karalystė išstojo iš ES, o 2021 m. sausio 1 d. baigėsi pereinamasis laikotarpis, todėl Jungtinė Karalystė nebėra laikoma ES VN. Kadangi Lietuva ir Jungtinė Karalystė neturi tarptautinės dvišalės sutarties, gali kilti klausimas, kaip bus sprendžiami su vaiko išlaikymo prievole kylantys ginčai. Šio klausimo aktualumą pagrindžia Europos migracijos tinklo statistika, kurios naujausiais duomenimis vien 2019 metais į Jungtinę Karalystę emigravo 10 128 lietuviai (Europos migracijos tinklas, 2020).

Atkreiptinas dėmesys, jog pasibaigus *Brexit* pereinamajam laikotarpiui, Jungtinėje Karalystėje gyvenantiems suinteresuotiems asmenims vis dar nėra aišku, kaip bus sprendžiami tarptautiniai šeimos ginčai (Attenborough et al, 2021, Barnes). Keliami klausimai, kokie teisės aktai bus taikomi, kai tarptautinis šeimos ginčas, susijęs su vaiko išlaikymo prievole, kils tarp Lietuvos piliečių, gyvenančių Jungtinėje Karalystėje, arba tarp ten gyvenančių Lietuvos piliečio (-ės) ir kitos valstybės piliečio (-ės). Vieni Jungtinės Karalystės teisės mokslininkai yra išreiškę poziciją, jog Jungtinė Karalystė norėtų dalyvauti Lugano konvencijoje ir tai būtų tobulas tarptautinis įrankis, tačiau konvencijos šalys bei Europos Komisija dar nėra priėmusios jokio sprendimo (Attenborough et al, 2021). Kiti teigia priešingai, jog Jungtinės Karalystės prisijungimas prie Lugano konvencijos būtų tik nereikalingas ir perteklinis tarptautinių teisės aktų taikymo apsunkinimas (Hodson, 2018). Teigiama, jog galų gale valstybė pasirašys dvišalę tarptautinę sutartį su pagrindinėmis ES VN (Attenborough et al, 2021).

Magistro darbo autorės nuomone, atsižvelgiant į tai, jog Jungtinė Karalystė nuo šiol yra laikoma trečiaja šalimi, jai, kaip ir Monakui ar Šveicarijai, esant 1996 m. Hagos konvencijos dalyvei, bus taikoma 1996 m. Hagos konvencija. Atitinkamai, jau egzistuojant tarptautiniam teisės aktui galėtų būti manoma, jog valstybė neturėtų jausti poreikio prisijungti prie dar vienos konvencijos. Vis dėlto, vadovaujantis 1996 m. Hagos konvencijos 4 straipsnio e punktu, ši konvencija nėra taikoma išlaikymo pareigoms. Vadinasi, susidaro situacija, kai nėra jokio tarptautinio teisės akto, reglamentuojančio išlaikymo pareigų jurisdikcijos bei taikytinos teisės nustatymą, kuris būtų taikomas Jungtinei Karalystei. Tokiu atveju prisijungimas prie Lugano konvencijos palengvintų bylinėjimąsi tarp skirtingų valstybių piliečių dėl išlaikymo priteisimo ir užtikrintų vienodą teisės taikymą, kadangi Lugano konvencija reglamentuotų išlaikymo klausimus

bylose, kylančius tarp ES VN ir Europos Laisvosios Prekybos Asociacijos narių – Norvegijos, Islandijos, Šveicarijos bei Danijos. Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, jog valstybei iš tiesų egzistuoja poreikis prisijungti prie Lugano konvencijos. Kitokią nuomonę turi Jungtinės Karalystės teisininkai, teigiantys, jog egzistuojantys tarptautiniai susitarimai su Norvegija bei Šveicarija Jungtinei Karalystei yra pakankami, o susidūrus su ne tokiais dažniais ginčais, susijusiais su Islandijos ar kitų valstybių piliečiais, būtų taikoma nacionalinė teisė (Hodson, 2018).

Jeigu Lugano konvencijos šalys kartu su Europos Komisija priimtų sprendimą dėl Jungtinės Karalystės prisijungimo prie konvencijos, mišrių šeimų ginčų atžvilgiu būtų užtikrinamas vienodas teisės aktų taikymas. Pažymėtina, jog Lugano konvencijos 5 straipsnis numato panašias taisykles kaip ir Išlaikymo reglamento 3 straipsnis, įtvirtinantis bendrąsias bei pagalbines jurisdikcijos taisykles. Konvencijoje įtvirtinta, jog tokia byla gali būti iškelta:

1. kreditoriaus nuolatinės gyvenamosios arba gyvenamosios vietos teismuose; arba
2. teisme, kuris turi jurisdikciją nagrinėti bylas dėl asmens statuso, jeigu išlaikymo byla yra susijusi su tokiomis bylomis, išskyrus atvejus, kai tokia jurisdikcija yra pagrįsta tik vienos iš šalių pilietybe; arba
3. teisme, kuris turi jurisdikciją nagrinėti bylas dėl tėvų atsakomybės, jeigu išlaikymo byla yra susijusi su tokiomis bylomis, išskyrus atvejus, kai tokia jurisdikcija yra pagrįsta tik vienos iš šalių pilietybe (Lugano konvencija, 2007).

Vadinasi, tokios Lugano konvencijos, kaip ir Išlaikymo reglamento, nuostatos sudarytų sąlygas užtikrinti geriausius vaiko interesus bei spręsti dėl vaiko išlaikymo prievolės kilusį ginčą valstybėje, su kuria vaikas turi artimiausią ryšį. Pastebėtini šių taisyklių skirtumai nuo Išlaikymo reglamento taisyklių:

1. Lugano konvencija suteikia platesnes galimybes ieškovui pasirenkant jurisdikciją pagal kreditoriaus nuolatinę gyvenamąją vietą arba gyvenamąją vietą. Tokiu atveju sumažėtų teismų daromos klaidos, tačiau teismai priimtų sprendimus neišanalizavę ESTT įtvirtintų kriterijų dėl įprastinės gyvenamosios vietos, o tik apsiriboję vaiko gyvenamąją vietą. Taip išaugtų rizika, jog teismų priimami sprendimai dėl jurisdikcijos neatspindėtų geriausių vaiko interesų;

2. Lugano konvencija nenumato jurisdikcijos pagal atsakovo įprastinę ar gyvenamąją vietą. Manytina, jog toks sprendimas buvo priimtas, siekiant užtikrinti kreditoriaus, kaip silpnesniosios šalies, interesus;

Taigi, tol, kol Lugano konvencijos šalys nepriėmė sprendimo (ne)tenkinti Jungtinės Karalystės prašymo prisijungti prie konvencijos, bei kol nėra sudarytų dvišalių sutarčių, Jungtinės Karalystės teisininkai nurodo, jog tol Jungtinės Karalystės ir ES VN teismai jurisdikcijos bei taikytinos teisės nustatymo klausimus spręst vadovaudamiesi nacionaline teise (Attenborough et al, 2021). Viena vertus, pritartina, jog Jungtinės Karalystės teismai ginčams dėl vaiko išlaikymo prievolės taikys savo šalyse galiojančias kolizines normas (tarptautines sutartis ar nacionalinę teisę), kadangi ji nebebus nei Išlaikymo reglamento, nei Hagos protokolo dalyvė. Kita vertus, Lietuvos teismams net ir po *Brexit* niekas nepasikeičia. Lietuvai ir Jungtinei Karalystei nepasirašius dvišalės tarptautinės sutarties, Lietuvos teismai ginčų dėl vaikų išlaikymo prievolių jurisdikciją ir taikytiną teisę nustatys universalumo požymiu pasižyminčiais ES teisės aktais - Išlaikymo reglamentu ir Hagos protokolu. Darbo pradžioje buvo minėta, jog universalus taikymo teisės aktai taikomi ir tokiu atveju, kai atsakovo įprastinė gyvenamoji vieta yra ne ES. Taigi, net ir išstojus iš ES, Lietuvos teismai taikytų šiuose teisės aktuose įtvirtintas bei šiame darbe išanalizuotas jurisdikcijos ir taikytinos teisės nustatymo taisyklės.

IŠVADOS

1. Iš atliktos Lietuvos teismų praktikos analizės darytina išvada, jog pirmosios instancijos teismai, nagrinėdami su vaiko išlaikymo prievole susijusius ginčus ir nustatydami kiekvieno ieškinyje esančio reikalavimo teisingumą, vis dar (ir iš tiesų itin dažnai) susiduria su Išlaikymo reglamento taikymo problemomis šeimos bylose su tarptautiniu elementu. Teismas:
 - 1.1. *ex officio* nepatikrina visų Išlaikymo reglamente įtvirtintų jurisdikcijos pagrindų ir nepagrįstai atsisako jurisdikcijos;
 - 1.2. nepagrįstai atsisako jurisdikcijos, argumentuodamas, jog vienas iš pareikštų reikalavimų yra neteisingas Lietuvos teismams;
 - 1.3. nepagrįstai imasi nagrinėti visų pareikštų reikalavimų, nors Lietuvos teismams teisingas tik vienas;
 - 1.4. neargumentuoja, kodėl pareikštas reikalavimas yra neteisingas Lietuvos teismams;
 - 1.5. priima per daug formalų sprendimą, nors turėjo ieškinio priėmimo stadijoje taikyti procesinių dokumentų trūkumų šalinimo institutą, o priėmus ieškinį, įpareigoti šalis pateikti daugiau bylai aktualių įrodymų;
 - 1.6. skirtingai sprendžia bylas su panašiomis aplinkybėmis;
 - 1.7. įvykus paraleliniam bylinėjimuisi tarp tų pačių šalių tuo pačiu pagrindu skirtingose valstybėse sustabdo civilinės bylos nagrinėjimą, kai iš tiesų turėtų atsakyti ginčo jurisdikcijos kaip neteisingos Lietuvos teismams ir palikti ieškinį nenagrinėtą;
 - 1.8. neatlieka išsamios ESTT praktikoje įtvirtintų nuolatinės gyvenamosios vietos kriterijų analizės, o pernelyg formaliai nusprendžia dėl užsienio valstybės arba Lietuvos, kaip įprastinės gyvenamosios vietos valstybės. Be to, vienoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje sąvokos *gyvenamoji vieta* ir *įprastinė gyvenamoji vieta* buvo sutapatintos, nors teisės mokslininkai yra išaiškinę, jog jos skiriasi.
2. Itin dinamiška ir nevienoda yra Lietuvos teismų praktika, nustatant jurisdikciją pagal kreditoriaus arba atsakovo įprastinę gyvenamąją vietą. Tai pats dažniausias jurisdikcijos nustatymo atvejis, tačiau nustatydami reikalavimo dėl vaiko išlaikymo prievolės teisingumą būtent šiuo pagrindu Lietuvos teismai dažniausiai ir klysta.

3. Atliktoje Lietuvos teismų praktikos analizėje pastebėta, jog teismai tinkamai taiko Hagos protokolą, nustatydami taikytiną teisę. Svarbus 2000 m. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato išaiškinimas, jog „teismas negali atsisakyti priimti ieškinio pareiškimo, motyvuodamas tuo, kad šalių santykiams reikia taikyti ne Lietuvos, o užsienio valstybės teisę“. Su Hagos protokolu ir jame įtvirtintomis „kaskadų“ taisyklėmis yra susijusios tik dvi Klaipėdos apygardos teismo bylos, kuriose teismas konstatavo, jog pirmosios instancijos teismas tinkamai pritaikė taisykles, be to, aiškiai nutartyje apeliantei išdėstė, kodėl byloje yra taikoma būtent Lietuvos teisė.
4. Atliktoje Lietuvos teismų praktikos analizėje pastebėta, jog teismai tinkamai taiko Sutartį su Baltarusija ir Sutartį su Rusija dėl jurisdikcijos ir taikytinos teisės nustatymo. Su vaiko išlaikymo prievole susijusios bylos rastos tik dvi 2003 m. apeliacinio teismo nutartys, kuriose buvo prašoma pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvoje Baltarusijoje ir Rusijoje priimtus sprendimus dėl išlaikymo nepilnamečiam vaikui priteisimo. Tačiau Lietuvos apeliacinis teismas sulaukia daug prašymų pripažinti ir leisti vykdyti teismo sprendimus Lietuvoje, todėl itin svarbu, kad teismas, susidūręs su Baltarusijoje arba Rusijoje gyvenančio vaiko išlaikymo klausimu, žinotų, kad turi būti taikoma vaiko pilietybės, o ne jo įprastinės gyvenamosios vietos teisė.
5. Tam, kad pirmosios instancijos teismai, taikydami Išlaikymo reglamentą, nedarytų klaidų, turi būti kategoriškai vengiamas formalus aplinkybių vertinimas, vykdoma privaloma ESTT praktikoje įtvirtintų aplinkybių analizė ir negali būti ignoruojamas aktyvaus teismo vaidmuo šeimos bylose. Teismas privalo išnagrinėti visas su vaiko poreikiais ir jo interesais susijusias aplinkybes, o jų trūkstant, nurodyti šalims pateikti papildomų įrodymų. Spręsdamas dėl reikalavimo dėl vaiko išlaikymo jurisdikcijos ir taikytinos teisės, teismas privalo vadovautis geriausių vaiko interesų principu, vaiko artimu ryšiu su valstybe, kurioje jo socialiniai ryšiai sukuria vaikui stabilumą.
6. Pasibaigus *Brexit* pereinamajam laikotarpiui neaiškumų dėl mišriems šeimos ginčams taikytinų teisės aktų kyla tik Jungtinėje Karalystėje gyvenantiems suinteresuotiems asmenims. Lietuvos teismams niekas nepasikeičia - bylose dėl vaiko išlaikymo prievolės jurisdikcijos ir taikytinos teisės, susijusiose su Jungtine Karalyste, bus taikomi universalumo požymiu pasižymintys Išlaikymo reglamentas ir Hagos protokolai.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

Tarptautinės konvencijos

Europos konvencija dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso (1975). Valstybės žinios, 1997-06-27, 60-1404

Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų ir kitokių šeimos išlaikymo išmokų išieškojimo (2007). 22.7.2011

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (1989). Valstybės žinios, 1995-07-21, 60-1501

Europos Sąjungos direktyvos, reglamentai ir kt.

Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/38/EB dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje (2004). *L 158*, 30/04/2004 p. 0077 – 0123, p. 46

Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės (Roma I)(2008). *L 177/6*, 4.7.2008, p. 6

Hagos protokolai dėl išlaikymo prievolėms taikytinos teisės (2007). *L 331/17*, 16.12.2009, p. 16

Tarybos reglamentas (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje (2008). *L 7/1*, 10.1.2009, p. 2

Lietuvos Respublikos teisės aktai

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 36-1340

Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 33-807

Teismų praktika

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimai, apžvalgos, nutartys

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas “Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje” Nr. 54.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. gruodžio 21 d. Teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalga Nr. A2-14.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos-gruodžio mėn. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teismų praktikos biuletenis Nr. 52.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 22 d. Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės taikymo sprendžiant jurisdikcijos nustatymo klausimą šeimos bylose apžvalga Nr. AC-43-1. *Teismų praktika Nr. 44.*

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 30 d. Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų, reglamentuojančių taikytinos teisės nustatymo taisyklės šeimos bylose apžvalga. *Teismų praktika Nr. 44.*

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-302/2006.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-383/2008.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-454/2014.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-426-969/2016.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-454-969/2016.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-443-969/2016.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-256-916/2017.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-357-687/2018.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-473-378/2019.

Lietuvos apeliacinio teismo nutartys

Lietuvos apeliacinio teismo 2003 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-37.

Lietuvos apeliacinio teismo 2003 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-60.

Lietuvos bendrosios kompetencijos teismų praktika

Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1810-221/2019.

Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. birželio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1077-221/2020.

Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1763-273/2020.

Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-408-524/2020.

Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1062-796/2020.

Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1681-613/2017.

Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-543-253/2018.

Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. rugpjūčio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-824-524/2018.

Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-2658-590/2018.

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai

Marckx v. Belgium [EŽTT], Nr. 31, 6833/74 [1979-06-13].

Jolie & Lebrun v. Belgium [EŽTT], D.R.47 [1986-05-14].

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimai

A. [ESTT], C-523/07, ECLI:EU:C:2009:225 [2009-04-02].

Amazon EU [ESTT], C-649/17, ECLI:EU:C:2019:576 [2019-07-10].

A v. B. [ESTT], C-184/14, ECLI:EU:C:2015:479 [2015-07-16].

Barbara Mercredi v. Richard Chaffe [ESTT], C-497/10, ECLI:EU:C:2010:829 [2010-12-22].

C [ESTT], C-376/14 PPU, EU:C:2014:2268 [2014-10-09].

Generalinio advokato M. Szpunar išvados byloje *R v A*, C-468/18 [2019-07-29].

Kerstin Sundelind Lopez v. Miguel Enrique Lopez Lizazo [ESTT], C-68/07, ECLI:EU:C:2007:740 [2007-11-29].

R v P [ESTT], C-468/18 [2019-09-05].

W ir V [ESTT], C-499/15, EU:C:2017:118 [2017-02-15].

Specialioji literatūra

Knygos

Mikelėnas, V (2001). *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia.

Švedas, G. (2002). *Lietuvos Respublikos teisinio bendradarbiavimo tarptautinės sutartys*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.

Elektroniniai leidiniai

Attenborough, E., Balmain, c., Tripathi, S., Amarasekara, L. (2021). *Dispute Resolution Post-Brexit Transition Period* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.whitecase.com/publications/alert/dispute-resolution-post-brexit-transition-period> [žiūrėta 2021 m. sausio 27 d.]

Barnes, M. *International Child Maintenance and Divorce* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.majorfamilylaw.co.uk/international-child-maintenance-and-divorce/> [žiūrėta 2021 m. sausio 2 d.].

Beaumont, P., Hess, B., Walker, L., Spancken, S. (2014), *The Recovery of Maintenance in the EU and Worldwide* [interaktyvus], Oxford and Portland, Oregon. Prieiga per internetą: https://books.google.lt/books?id=NdGdBQAAQBAJ&pg=PT106&dq=Innovations+of+the+2007+Hague+Maintenance+Protocol++marks+a+new+era+in+international+cooperation+for+the+recovery+of+maintenance+from+abroad.&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEwi_npmJgtruAhULmIsKHQwwBZ8Q6AEwAHoECAyQA#v=onepage&q=Innovations%20of%20the%202007%20Hague%20Maintenance%20Protocol%20%20marks%20a%20new%20era%20in%20international%20cooperation%20for%20the%20recovery%20of%20maintenance%20from%20abroad.&f=false [žiūrėta 2020 m. lapkričio 1 d.].

Bennett, E. (2013). *Not only encouraged but essential: judicial collaboration in international family disputes* [interaktyvus]. Internetinė prieiga: Jungtinės Karalystės Newcastle universiteto elektroninė biblioteka [žiūrėta 2021 m. sausio 2 d.].

Carballo Pineiro, L., (2020). *Relationship between the 2007 Hague Maintenance Protocol and the Prior Hague Maintenance Conventions* [interaktyvus], Hart Publishing. Prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=tW37DwAAQBAJ&pg=PT435&lpg=PT435&dq=Laura+Carballo+Pineiro,+Relationship+between+the+2007+Hague+Maintenance+Protocol+and+the+Prior+Hague+Maintenance+Conventions&source=bl&ots=AHPKtAwtSh&sig=ACfU3U2b3I9R6hj2X1OVTKg5ZrBkr2tVLA&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEwiH3ujWuNPvAhUDCBAlHZVMCWsQ6AEwAHoECAEQAw#v=onepage&q=Laura%20Carballo%20Pineiro%20C%20Relationship%20between%20the%202007%20Hague%20Maintenance%20Protocol%20and%20the%20Prior%20Hague%20Maintenance%20Conventions&f=false> [žiūrėta 2020 m. lapkričio 3 d.].

Family Law Bar Association, International Academy of Family Lawyers, Resolution (2018). *Brexit and family law* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.advocates.org.uk/media/2609/brexit-and-family-law.pdf> [žiūrėta 2020 m. gruodžio 14 d.].

Grigienė, J., Laurišaitė, L. (2011). *Piktnaudžiavimas taikytinos teisės kolizinėmis normomis* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/30767/1/ISSN2029-4239_2012_N_1_8.PG_5-24.pdf [žiūrėta 2020 m. lapkričio 27 d.].

Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos Nuolatinis biuras, *Pagal 2007 m. konvenciją dėl vaikų išlaikymo bylas tvarkančių pareigūnų praktinis vadovas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<https://assets.hcch.net/docs/1dd0d660-17d7-408d-b6db-dfcae317c98f.pdf> [žiūrėta 2020 m. gruodžio 14 d.].

Hess, B., Spancken, S. (2014), *The Effective Operation of the EU Maintenance Regulation in the Member States*, Oxford and Portland, Oregon. Prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=MtCdBQAAQBAJ&pg=PA385&dq=The+Effective+Operation+of+the+EU+Maintenance+Regulation+in+the+Member+States.+Burkhard+Hess+and+Stefanie+Spancken&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEwjUkcT0gdruAhVC14sKHfIIB58Q6AEwAHoECAMQAg#v=onepage&q=The%20Effective%20Operation%20of%20the%20EU%20Maintenance%20Regulation%20in%20the%20Member%20States.%20Burkhard%20Hess%20and%20Stefanie%20Spancken&f=false> [žiūrėta 2020 m. lapkričio 1 d.].

Hirsh, J., (2017). *Tarpvalstybinio pobūdžio santuokos nutraukimo ir išlaikymo (pagrindai), Projekto: geresnis ES reglamentų šeimos ir paveldėjimo teisės srityje taikymas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.era-comm.eu/Better_Applying_the_EU_Regulations/kiosk/pdf/case_studies/topic1/Case_study_topic1_Introductory_LT.pdf [žiūrėta 2021 m. sausio 14 d.].

Hodson, D. (2015). *Best interests of the child overrides EU finance jurisdiction law* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.iflg.uk.com/printpdf/602> [žiūrėta 2020 m. gruodžio 14 d.].

Hodson, D., Smith, G., (2018). *Brexit and international family law: a pragmatic approach to divorce and maintenance* [interaktyvus]. Internetinė prieiga: Jungtinės Karalystės Newcastle universiteto elektroninė biblioteka [žiūrėta 2021 m. sausio 2 d.].

Kadys, E. (2021). *Tėvų pareiga išlaikyti savo pilnamečius vaikus* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=54&Str=78639> [žiūrėta 2021 m. vasario 8 d.].

Keyes, M. (2004). *Jurisdiction in International Family Litigation: A Critical Analysis* 27(1) UNSW Law Journal 42 [interaktyvus]. Internetinė prieiga: <http://classic.austlii.edu.au/au/journals/UNSWLawJl/2004/2.html> [žiūrėta 2020 m. gruodžio 14 d.].

Lamont, R., (2017). *Not a European family: implications of 'Brexit' for international family law*. [interaktyvus]. Internetinė prieiga: Jungtinės Karalystės Newcastle universiteto elektroninė biblioteka [žiūrėta 2021 m. sausio 2 d.].

Maguire, C. (2019). *Why “where” matters – jurisdiction considerations for international divorces* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.kingsleynapley.co.uk/insights/blogs/family-law-blog/why-where-matters-jurisdiction-considerations-for-international-divorces> [žiūrėta 2020 m. gruodžio 14 d.].

Milinis, A., Pranevičienė, K. (2018). *Europeizacijos įtaka Lietuvos šeimos teisei* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/60280/1/ISSN2029-4239_2018_N_2_18.PG_233-249.pdf [žiūrėta 2020 m. lapkričio 27 d.].

Nekrošius, V., (2018). „Išlaikymo“ reglamentas (EB) NR. 4/2009 – taikymo sritis, pagrindinės sąvokos ir teisingumo principai [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/60279/1/ISSN2029-4239_2018_N_2_18.PG_250-264.pdf [žiūrėta 2020 m. gruodžio 14 d.].

Sagatys, G. (2002). *Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3525> [žiūrėta 2020 m. gruodžio 14 d.].

Stalford, H. (2003). *Old problems, new solutions? – EU regulation of cross-national child maintenance*. *Child and Family Law Quarterly*, 15, 269-278 [interaktyvus]. Internetinė prieiga: Jungtinės Karalystės Newcastle universiteto elektroninė biblioteka [žiūrėta 2021 m. sausio 2 d.].

Viarengo, I, C Villata, F (2020). *Planning the Future of Cross Border Families: A Path Through Coordination* [interaktyvus], Hart Publishing. Prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=t237DwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Planning+the+Future+of+Cross+Border+Families:+A+Path+Through+Coordination&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEwiNhOjqgdruAhUFxYsKHd6VAbQQ6AEwAHoECAMQA#v=onepage&q=Planning%20the%20Future%20of%20Cross%20Border%20Families%3A%20A%20Path%20Through%20Coordination&f=false> [žiūrėta 2020 m. lapkričio 1 d.]

Walker, L. (2015). *Maintenance and child support in private international law* [interaktyvus]. Oxford and Portland, Oregon. Prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=k5nmDQAAQBAJ&pg=PA317&dq=The+Recovery>

+of+Maintenance+in+the+EU+and+Worldwide&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEwiisu6YqIztAhWgCRAIHRh6Cr4Q6AEwAXoECAQQA#v=onepage&q=The%20Recovery%20of%20Maintenance%20in%20the%20EU%20and%20Worldwide&f=false [žiūrėta 2020 m. gruodžio 14 d.].

Župan, M. (2014), *Innovations of the 2007 Hague Maintenance Protocol*, Oxford and Portland, Oregon. Prieiga per internetą: https://books.google.lt/books?id=NdGdBQAAQBAJ&pg=PT347&dq=Innovations+of+the+2007+Hague+Maintenance+Protocol&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEwjghPTYutPvAhWj_CoKHatJCzcQ6AEwAHoECAUQA#v=onepage&q=Innovations%20of%20the%202007%20Hague%20Maintenance%20Protocol&f=false [žiūrėta 2020 m. lapkričio 1 d.].

Internetinis tinklalapis:

Blažytė, G. (2020). *Current Trends of Migration in Lithuania* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.bpb.de/gesellschaft/migration/laenderprofile/northerneurope/321582/lithuania> [žiūrėta 2021 m. sausio 8 d.].

Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra ir Europos Taryba, *Vaiko teisės reglamentuojančios Europos teisės vadovas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_rights_child_LIT.pdf [žiūrėta 2020 m. gruodžio 2 d.].

Infolex. Prieiga per internetą: <https://www.infolex.lt/teise/Default.aspx?Id=20&item=results&Teismas=6000&Tipas=4&Zodziai=užsienio&ZodziaiKur=1&DataNuo=2020-01-1&DataIki=2020-12-31&Chng=1&order=1&desc=1&isskleista=1&#middle>; <https://www.infolex.lt/teise/Default.aspx?Id=20&item=results&Teismas=3000&Tipas=4&Zodziai=%22užsienio%22&ZodziaiKur=1&DataNuo=2020-01-1&DataIki=2020-12-31&Chng=1&order=1&desc=1&isskleista=1&#middle> [žiūrėta 2021 m. sausio 27 d.].

Migracijos departamentas, Europos migracijos tinklas (2020). *Migracija skaičiais* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://123.emn.lt/en/> [žiūrėta 2021 m. vasario 8 d.].

Tarpvalstybinio civilinio proceso Europos Sąjungoje gairės piliečiams [interaktyvus]. Internetinė prieiga: <https://pdfslide.net/documents/tarpvalstybinio-civilinio-proceso-europos-sajungoje-gaires-pilieciams.html> [žiūrėta 2021 m. sausio 2 d.].

Kita

Geimer R., Schuetze R., (2004). *Europaeisches Zivilverfahrensrecht: Kommentar*. 2 Auflage. Muenchen.

Heiss, Born. *Europaeische Unterhaltsverordnung, Luganer Uebereinkommen*; in: www//Beck-online.de.

SANTRAUKA

Vaikų išlaikymo prievolės ypatumai esant tarptautiniam elementui: taikytinos teisės ir proceso aspektai

Monika Kerpytė

Dėl ES suteiktos laisvo asmenų judėjimo laisvės, nuo kasdienybės nebeatsiejamų socialinių tinklų kasmet intensyvėja ES VN piliečių bei ne ES VN piliečių, bet joje nuolatos gyvenančių asmenų, migracija. Daugėja vaikų, gimstančių mišriose šeimose skaičius. Atitinkamai, santykiams nutrūkus su vaikais susiję klausimai peržengia tėvų pilietybių valstybių sienas ir yra sprendžiami kitoje ES VN ar už ES ribų. Atsižvelgiant į tai, jog Lietuvos teismuose daugėja ginčų, turinčių tarptautinį elementą, pagrindinis šio magistro darbo tikslas yra atskleisti, kaip Lietuvos teismai taiko Išlaikymo reglamente, Hagos protokole, Sutartyje su Baltarusija ir Sutartyje su Rusija įtvirtintas jurisdikcijos bei taikytinos teisės nustatymo taisykles, nustatant su vaiko išlaikymo prievole susijusias bylas, turinčias tarptautinį elementą, teisingumą bei taikytiną teisę. Darbe pateikiamos dažniausiai Lietuvos teismų praktikoje pasitaikančios klaidos bei jų sprendimo būdai.

Pirmoje darbo dalyje nagrinėjama bylų, kylančių iš vaikų išlaikymo prievolių, teisingumo problematika, pateikiamas nacionalinės teisės nepakankamumo vertinimas byloje egzistuojant tarptautiniam elementui, Išlaikymo reglamento bei Sutarties su Rusija ir Sutarties su Baltarusija jurisdikcijos nustatymo taisyklės, atskleidžiamos dažniausios Lietuvos teismų klaidos jas taikant, pateikiami šių klaidų sprendimo būdai. Antroje darbo dalyje dėmesys sutelkiamas į bylų, kylančių iš vaikų išlaikymo prievolių, taikytinos teisės problematiką, pateikiamos Hagos protokolo bei minėtų dvišalių sutarčių taikytinos teisės nustatymo taisyklės, įvertinama, kaip Lietuvos teismai taiko šiuos teisės aktus, nustatydami vaikų išlaikymo prievolei taikytiną teisę. Trečioje darbo dalyje dėl nuolatinės ir sparčios lietuvių emigracijos į Jungtinę Karalystę analizuojamas jurisdikcijos bei taikytinos teisės nustatymas, kai byla yra susijusi su Jungtine Karalyste, pasibaigus pereinamajam *Brexit* laikotarpiui.

SUMMARY

Peculiarities of Obligation of Child Support in the Presence of an International Element: Applicable Law and Procedural Aspects

Monika Kerpytė

Due to the free movement of persons granted by the EU and the use of social networks, the migration of EU MS citizens and non-EU MS citizens, but permanent residents, is intensifying every year. The number of children born in mixed families is also increasing. Thus, when people no longer seek to build a common future, child-related matters often involve cross-border issues between the countries of the parents' nationality and go beyond the national borders of the MS or even outside the EU. Given the growing number of disputes in Lithuanian courts with an international element, the main aim of the thesis is to reveal how the Lithuanian courts apply the rules of jurisdiction and applicable law of the European and international laws, and presents the most common mistakes that the Lithuanian courts make when they resolve disputes which include the obligation of child support in the presence of the international element.

The first part of the thesis addresses the issue of jurisdiction in cases arising from child support obligations, presents the assessment of the inadequacy of national law in the case of the existence of the international element, reveals the rules for determining the jurisdiction of the European and international laws, assesses the most common errors of the Lithuanian courts, offers the ways of resolving these errors. The second part of the thesis focuses on the issue of applicable law in cases arising from child support obligations, presents the rules of determining the applicable law of the European and international laws, evaluates how Lithuanian courts apply the laws in determining the applicable law. The third part of the thesis due to the permanent and rapid emigration of Lithuanians to the United Kingdom analyses the determination of jurisdiction and applicable law when cases concern the United Kingdom after the end of the transitional *Brexit* period.